

VERSLAG van de **Studiereis VBG 2018: IJsland** **Reykjavik (25-29 September 2018)**

Theme: Personal Leadership *(Persoonlijk leiderschap / Starfsfólk forystu)*

Inhoud	02
The importance of the 'Vereniging Buitengewoon Groen' (VBG) for her members	03
1. Inleiding	04
• Summary	04
• Doel van het bezoek	05
• Thema van de VBG-studiereis	06
• Periode, kosten en subsidie	07
• Begeleiding, voertaal	07
• Deelnemers en voorbereiding	08
• Resultaatgerichte excursie	08
• Dagelijks kort reflectiemoment	09
• Excursieverslag	09
• Vluchtgegevens	09
• Kaart excursiegebied	10
2. Deelnemers excursie	11
3. Leervragen	12
4. Programma	15
4a Programma	
4b Toelichting scholen en verslagen bezoek	19
4c TOP-45 opbrengsten van deze studiereis	38
5. Het onderwijssysteem in IJsland (hoofdpijnen)	42
6. Overzichtsartikelen	
6.1 Persoonlijk Leiderschap	46
6.2 Aparte klassen voor jongens en meisjes	51
6.3 Hoe IJslandse tieners drank en sigaretten inruilden voor sport	53
7. Reykjavik en omgeving	56
8. Natuur op IJsland	63
9. Hotel informatie	66
10. Websites	66

De excursiegids is samengesteld met bijdragen van Hans Smit, Cees de Jong en Susan Potiek (VBG)
 Eindredactie: Susan Potiek (VBG, Amersfoort). Druk: CPS (oplage 41 ex.)
 © Vereniging Buitengewoon Groen

Het verslag is samengesteld met bijdragen van de deelnemers, oktober 2018.
 Eindredactie: Susan Potiek (VBG, Amersfoort).
 © Vereniging Buitengewoon Groen

The importance of the VBG for her members: VBG-school communities

Vereniging Buitengewoon Groen (VBG): Society of pre-vocational secondary schools with agricultural and life sciences education programs in the Netherlands

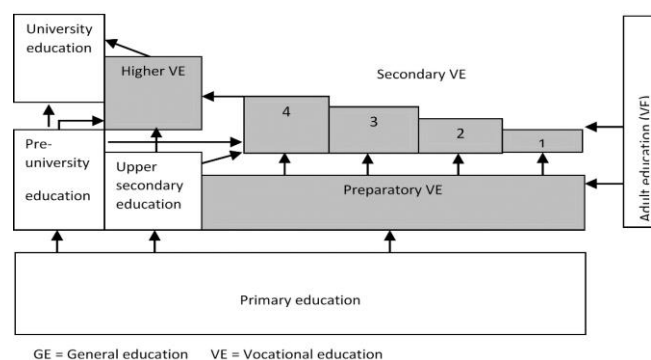
The 'Vereniging Buitengewoon Groen' (VBG) was founded in 1994. In the Netherlands, previous to 1994, Agricultural Education Centres (AOC's) were formed. These are medium-sized 'vertical' secondary school communities with only pre- and vocational agricultural and life science education programs.

A considerable number of secondary pre-vocational schools (VMBO) with agricultural and life sciences education programs decided not to merge with the big Agricultural Education Centres (AOC's). More than 30 pre-vocational secondary schools with agricultural/life science education programs have merged with other pre-vocational secondary schools to form 'horizontal' school communities. These school communities not only offer pre-vocational education programs for the sector agriculture/life sciences but also for the sector engineering & technology, the sector care & welfare and the sector business. From the point of view to educate pupils extensively in order to offer more pre-vocational options for the pupils the 'horizontal' school communities actually deliver appropriate programs. In their view a pupil is thus offered a better choice for follow-up vocational education. At the moment 36 school communities with pre-vocational education for the sector agriculture/life sciences are member of the society.

Dutch vocational system

A majority of students in the Netherlands uses (pre-) secondary and higher vocational education for their individual, professional pathway. Pre-vocational secondary schools (VMBO) form the basis of the Dutch vocational education system. By way of several learning pathways (sublevels) it aims in to prepare pupils for secondary vocational education (MBO). VMBO includes in an attempt to facilitate the transition to MBO. A small amount of students in MBO originate from schools for general education (see figure below). MBO consists of four levels of increasing difficulty and leads either to a certificate that allows the students to enter the labour market or to start at a higher level of MBO or enter to higher vocational education (HBO).

Figure 1: Overview of the formal qualification system in The Netherlands (Eurydice, 2009)

The VBG offers her members services like:

- **Interestgroup for pre-vocational agricultural/life sciences ('green') education**

The board participates in several networks of agricultural/life sciences education and has a consultative bond with the Dutch Ministry of Economic Matters and the Ministry of Education, Culture and Science. There are regular contacts with for example Inspection of Education, Central Examination Council, practically-oriented schools and the agricultural business.

The society is a member of the 'AOC Raad' (Council of Agricultural Education Centres) and the Groene Tafel (Green Table, build up with all the Agricultural Educational Institutes throughout the Dutch vocational school system). The board represents her members in all these contacts.

- **Encyclopedia for information about pre-vocational agricultural education**

The secretariat of the society supplies the members with all relevant and important information about pre-vocational secondary agricultural education.

- **Organisation of study meetings**

The society organises study meetings about specific subjects, for example examination, International contacts, pupils care systems, competence based learning, new didactical approaches etc.

- **Regional contacts**

The school communities are regionally connected with the board members of the society. The board members are informed on regular basis about all kinds of matters, for example national legislation and educational matters, didactical methods, public relations, educational programs for teachers, number of pupils, exams, practical learning and regionally cooperation.

- **Website VBG**

The website: www.vbg-scholen.nl contains internal information about all the activities within the society and gives links to both pre-vocational secondary school and agricultural matters.

- **The board of the VBG**

The board consists of seven members. The chairman, vice-chairman and the secretary form the executive committee. Every school year the board meets at least seven times. On the annual General Meeting the members decide about the proposed Plan of Activities for the next year.

- **Further information about VBG**

The secretariat of the VBG is situated at 'CPS Education development & advice' in Amersfoort, telephone: 00-31-33-4534343. Ask for mrs. Susan Potiek, secretary VBG or send an email to s.potiek@cps.nl or mobile phone: 00-31-655824100.

36 VBG-scholen in 5 regio's
2018

● Drachten	Winschoten
● Franeker	Hoogezand
● Oldenzaal	Hellendoorn Tubbergen
● Ommen	Hardenberg Raalte
● Aalten	Vorden Eibergen
● Elburg	Barneveld
● Ermelo	Hoevelaken
● Elst	Geldermalsen
● Bleiswijk	Breda Zoetermeer
● Haarlem	Breukelen Halsteren (Goes)
● Deurne	Gemert
● Helmond	Tilburg
● Oirschot	Someren/Asten
● Oss	Bladel Weert
● Maastricht	
● Secretariaat VBG in Amersfoort	

Summary

The Vereniging Buitengewoon Groen (VBG) is a Dutch association of 36 secondary schools offering pre-vocational education in general and in life sciences programs and landbased studies like agriculture, horticulture, animal care, food, husbandry etc.

Each year the VBG organizes a study trip for her members to a European country.

The general purpose of these visits is to enhance the knowledge about different educational systems, to increase knowledge about new and current developments, didactics, competencies, student learning in practice, developing new or adapted curricula both in and outside the 'green' sector.

The study visit aims at inspiring the participants to explore ways to implement different approaches, materials, and structures to optimize their educational ways of working with their students, meeting today's challenges.

1. Inleiding

Leden van de VBG (directie, temleiders en docenten VMBO Groen) maakten van 25 t/m 29 september 2018 een buitenlandse studiereis naar IJsland (Reykjavik en omgeving).

IJsland t.o.v. Europa

Kaart van IJsland

Doel van het bezoek

De studiereis stelt de leden de VBG in staat gezamenlijk kennis te vergaren over actuele, nieuwe ontwikkelingen op gebied van (groen) onderwijs met een accent op *'Persoonlijk leiderschap'* aan de hand van voorbeelden in of verbonden met het (groene) beroepsonderwijs en overleg te voeren over de opzet, organisatie, inhoud, didactiek, beoordeling/waarderen en docentcompetenties.

Meer specifiek gaat het om het kennismaken met manieren van aanpak, materialen, projecten, activiteiten, structuren, waarmee deelnemers hun eigen visie op *'Persoonlijk leiderschap'* vanuit de school ontwikkelen en vormgeven.

Het bestuur van de VBG denkt bij studiereizen aan de volgende subdoelstellingen:

- Leren van onderwijsontwikkelingen in de (groene) beroepskolom in IJsland. Het accent ligt daarbij op '*Persoonlijk leiderschap*'. Onderwerpen zijn bijvoorbeeld inhoud, organisatie, resultaten, ervaringen, plaats in het curriculum, borging, beoordeling, samenwerking met lokale/regionale partners (bedrijven, instellingen, overheden, organisatie).
- Het leren van elkaar krijgt vanuit onze excursiegroep een accent in de vorm van korte presentaties, vragen, discussies en stellingen over bovenstaande onderwerpen. Eenieder is uitgenodigd voor een (gemeenschappelijke) bijdrage. Elk jaar bewijst deze opzet zijn waarde voor de deelnemers. Suggesties zijn verzameld in hoofdstuk 3: Leervragen.
- Leggen van (bilaterale) contacten met vergelijkbare scholen in Reykjavik en omgeving voor toekomstige contacten (internationalisering), o.a. met IJslandse collega's over mogelijke samenwerking en uitwisseling.
- Kennisnemen van de andere actuele ontwikkelingen in de groene sector in Reykjavik/IJsland.

Namens het bestuur VBG,
 Bert van Opstal (06-46199504), Hans Smit (06-22904613),
 Cees de Jong (06-21247948) en Susan Potiek (06-55824100).

Thema van de VBG-studiereis 2018: Persoonlijk leiderschap

Meer informatie: zie hoofdstuk 6 (6.1), overzichtsartikel.

Van jongeren wordt verwacht dat zij in staat zijn zich voor te bereiden op en aan te passen aan de snel veranderende en nog grotendeels onbekende toekomst. Proactief aanpassingsvermogen (adaptief kunnen handelen), overtuigingen over eigen kunnen en doorzettingsvermogen zijn o.a. belangrijk persoonskenmerken voor het ontwikkelen van toekomstbestendige kwaliteiten. Voor het

ontwikkelen van een proactieve houding is het van belang leerlingen bewust te maken van hun impliciete gedachten, zelfbeelden en leren zelfverantwoordelijkheid te zijn om hun potentieel te leren benutten en bewuste keuzes te maken tijdens de opleiding en voor hun verdere leven. En laat leerlingen groeien tot mbo-afgestudeerden die vakvaardigheden en zgn. 21e eeuwse vaardigheden op hoog niveau beheersen. Binnen dit thema verkennen we hoe deze persoonskenmerken te versterken vanuit persoonlijk leiderschap, de 7 gewoonten en principes zoals geloof in eigen kunnen, eerlijkheid, verantwoordelijkheid en samenwerking. 1 Paul A. Kirschner Het Voorbereiden van Leerlingen op (nog) Niet Bestaande Banen. Heerlen: OU 2017

Met de IJslandse onderwijscollega's zijn de deelnemers over het thema (en aanverwante onderwerpen) in gesprek gegaan en hebben we ons laten inspireren door de IJslandse aanpak.

Hoofdstad van IJsland: Reykjavik

Periode, kosten, voorbereiding en algemene informatie:

De kosten voor deze studiereis zijn € 1.200,-, waarbij is inbegrepen de retourvlucht (inclusief ruimbagage) van Nederland naar IJsland, lokaal vervoer (bus), overnachtingen in hotel, ontbijt, lunches en diners, begeleiding, voorbereiding en materialen. Hotelaccommodatie is op basis van éénpersoonskamers in een 3-sterrenhotel. De kosten zijn opgebouwd uit groeps- en persoonsgebonden kosten.

Deelnemers

Docenten, teamleiders en (sector)directeuren van VBG-scholen. Daarnaast waren medewerkers van het ministerie van LNV (directie Agro kennis) en het ministerie van OCW, STOAS Vilentum Hogeschool en het Ontwikkelcentrum uitgenodigd. Het maximaal aantal deelnemers is bepaald op 40 personen.

Voertaal

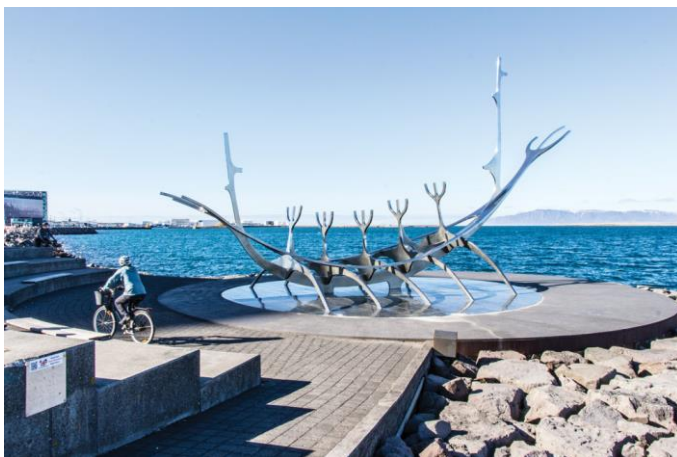
De voertaal onderweg is Engels.

Begeleiding

Hans Smit (GreenMattersXL), Cees de Jong, Bert van Opstal en Susan Potiek (VBG) vormden de reisleiding ter plekke. Hans heeft de VBG eerder ondersteund in 2011, 2013 t/m 2017.

Excursiegids

Voor het vertrek ontvingen de deelnemers een informatieve excursiegids met programma, informatie hotels, deelnemerslijst, achtergrondinformatie over het thema 'persoonlijk leiderschap', het onderwijssysteem in IJsland, een compacte reisgids en een logboekje voor het noteren van ervaringen en bijhouden van de leervragen.

Sólfríð, The Sun Voyager, is a sculpture by Jón Gunnar Árnason and sits on the waterfront in Reykjavik next to Sæbraut road, only a five-minute walk from the city centre. It is one of Reykjavik's most iconic landmarks and draws people to it all year round, definitely a highlight in the city. It was designed as an ode to the sun and is a dreamboat, not a Viking ship like many believe it to be. The sculpture has been in place since 1990.

Vorbereidingsmiddag

Op 14 september 2018 vond een bijeenkomst plaats om vooraf de studiereis met alle deelnemers door te spreken en voor te bereiden. Bijzonderheden over de bestemming, de scholen, het onderwijssysteem en het thema (gastspreker) zijn doorgenomen. Op deze wijze is iedereen in staat gesteld zich goed voor te bereiden. Met dank aan De Lingeborgh te Geldermalsen.

Resultaatgerichte excursie

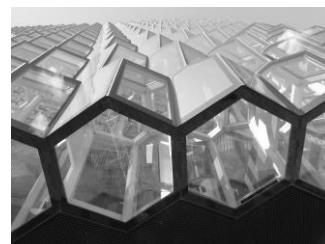
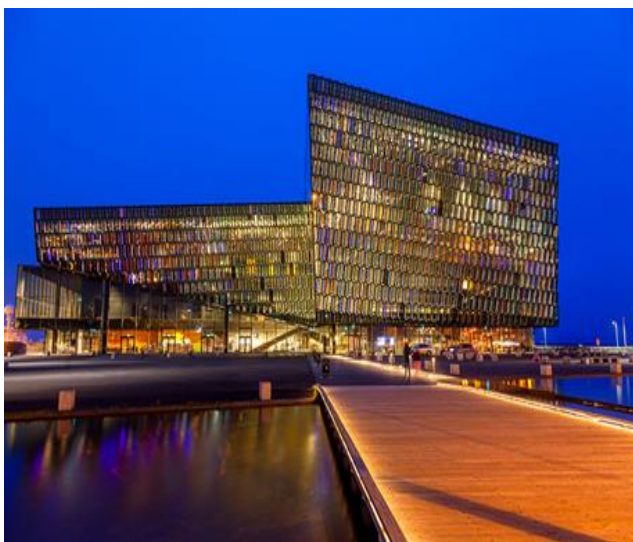
De excursie was ingericht op het verzamelen van voorbeelden over o.a. *Persoonlijk leiderschap* uit het (groene) beroepsonderwijs en haar partners (bedrijven, overheden, instellingen, e.d.) in IJsland. Het centrale uitgangspunt was dat de studiereis voor de deelnemers input oplevert over het thema, zowel inhoudelijk, didactisch als logistiek (in de regio). Met dit uitgangspunt kwamen sub-thema's aan bod zoals:

- Opbouw van het curriculum
- Samenwerken met lokale/regionale partnerschappen
- Hoe werkt het thema het in de praktijk?
- Wat is de inhoud en welke rol spelen de docenten/leerlingen/partners?
- Welke docentcompetenties zijn nodig om het thema te ondersteunen?
- Hoe vindt borging van de bereikte resultaten in de (groene) opleiding plaats?

Om het rendement van de studiereis optimaal te maken is aan de deelnemers enige voorbereiding gevraagd door:

- vooraf de eigen leer- en informatievragen te formuleren en te mailen naar VBG;
- deelname aan de voorbereidende bijeenkomst in september;
- de informatie uit deze excursiegids bij de start van de excursie door te nemen.

In het programma worden voorbeelden van het thema en sub-thema's in de schoolpraktijk bezocht, getoond en besproken met directie, collega-docenten en leerlingen. De studiereis vindt plaats in de context van het IJslandse schoolsysteem.

Harpa (The Harp), is a concert hall and conference centre which stands next to the Old Harbour. It was designed by Danish-Icelandic artist Olafur Eliasson and only opened in May 2011. The large and extremely modern building is predominantly steel and coloured glass which was used to depict the basalt Icelandic landscape. The current residents are Iceland Symphony Orchestra, The Icelandic Opera, The Reykjavík Big Band and Maximus Musicus. Many annual festivals take place here, such as Reykjavík Fashion Festival, Design March, Sónar Reykjavík and Eve Fanfest.

Dagelijks kort reflectiemoment

Tijdens de studiereis was er ook dagelijks een reflectiemoment ingebouwd om systematisch aandacht te besteden aan de groei aan inzicht c.q. nieuwe vragen. Tevens werden ervaringen van de keuzeonderdelen uitgewisseld. De reis was zo opgezet dat er voor de deelnemers keuzes gemaakt konden worden in de te bezoeken scholen en het thema van de studiereis 'persoonlijk leiderschap' wordt zo kracht bij gezet. Evenals in

voorgaande jaren is ingezet op een laatste dagdeel waarbij de transfer van alle verzamelde kennis naar de situatie op de eigen school op de agenda staat. De ervaring leert dat de inspiratie, de inzichten en het enthousiasme van een studiereis een kans lopen snel naar de achtergrond te verdwijnen. Centraal gespreksthema: hoe ga je om met de inspiratie en nieuwe ideeën in je team op je eigen school? We hopen dat uit de

excursiegroep netwerken ontstaan, waarvan deelnemers elkaar stimuleren om 'Persoonlijk leiderschap' een functionele plaats te geven in de schoolpraktijk.

← Informeren van alle VBG-scholen door een ansichtkaartje uit IJsland

Excursieverslag

Net zoals in voorgaande jaren is met elkaar het reisverslag gemaakt. Vooraf werden de deelnemers ingedeeld per bezoek (bedrijf, school, instelling, ministerie). In het (deel-) verslag wordt opgenomen: datum bezoek, contactgegevens, doel/onderwerp van bezoek, belangrijkste vragen/antwoorden, opgedane kennisverslag

Nb Foto's voor verslag 2018 zijn o.a. gemaakt door Bert van Opstal en Susan Potiek.

Alle deelverslagen zijn digitaal aangeleverd bij Susan Potiek, secretaris VBG. Op 14 september 2018 is tijdens de voorbereidende bijeenkomst de intentie uitgesproken om de deelverslagen al tijdens de excursie te mailen naar s.potiek@cps.nl

Vluchtgegevens:

Heen: dinsdagavond 25 september 2018 WOW airline
Aanwezig op Schiphol: uiterlijk 16.30 uur verzamelen, vertrekhal 3
Vertrek vanaf Amsterdam 18:30 uur vluchtnr. WW447
Aankomst Keflavik Airport: 20.00 uur

Terug: zaterdagmorgen 29 september 2018 vanaf Keflavik 12.00 uur vluchtnr. WW446
Aankomst Schiphol Amsterdam 17.25 uur

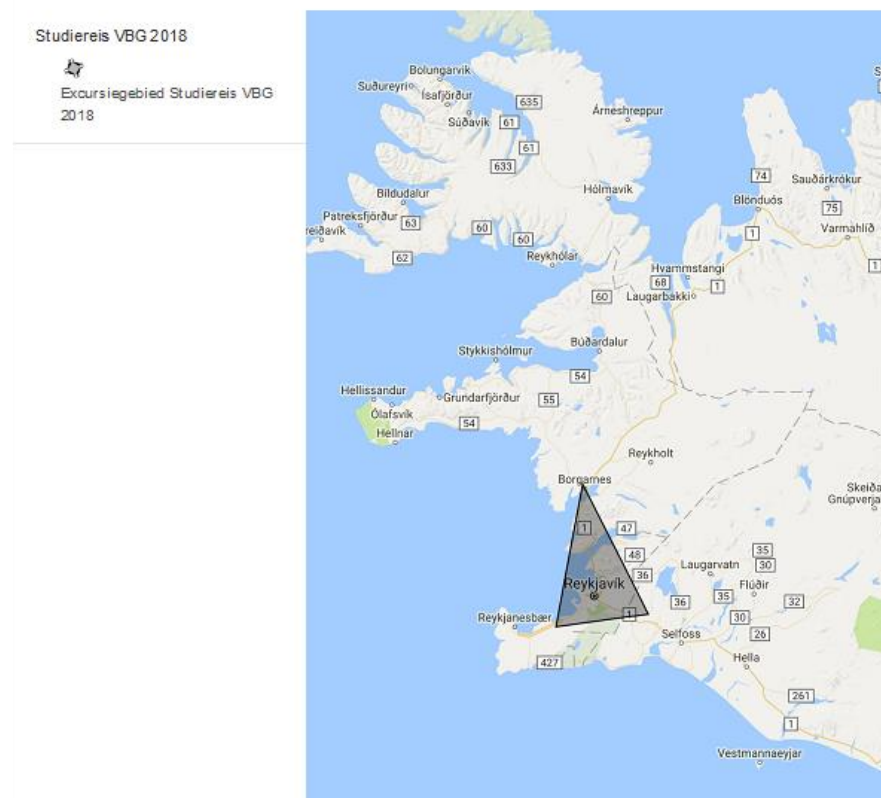
Bagage: Economy Class - 1 stuk ruim-bagage maximaal 20 kg (free of charge).
Per persoon is 1 stuk handbagage van maximaal 10 kg toegestaan en (l x b x h) 42 x 32 x 25 cm (inclusief handvatten en wielen)

Nb. Tijdsverschil tussen Nederland en IJsland is 2 uur (zomertijd).

Kaart locaties VBG-studiereis IJsland 2018 Reykjavik en omgeving:

Interactieve bezoeken aan verschillende IJslandse scholen zijn ingepland. In kleine groepen zijn we in gesprek gegaan met management, docenten en leerlingen/studenten over onderwijs op IJsland in het algemeen, specifieke interacties en specifiek over het thema 'Persoonlijk leiderschap'. Een aanbod van verschillende typen scholen inclusief een groen voortgezet onderwijs en ondersteunende instanties in Borgarness, Reykjavik en omgeving.

Excursiegebied studiereis VBG 2018

2. Deelnemers : de deelnemers zijn bekend bij de organisatie.

3. Leervragen van de deelnemers (informatie naar IJslandse scholen).

Questions to ask by participants VBG-studytrip Iceland 2018

a. Iceland

Iceland as a destination for a study visit intrigued the VBG, because of the personal development (life skills) at the grunnskóli, especially at the Leader in Me-schools and the similarities in challenges between The Netherlands and Iceland on this topic.

Mutual challenges between Iceland and The Netherlands for instance are attracting students and dealing with the assumption that a career choice is more than one's lifetime occupation. In vocational education in the Netherlands students traditionally used to choose for a specific professional field e.g. construction, care or landbased studies. Students learned to achieve a professional level both within the school system as in internships. In view of the continuous changes in the modern labour market, the choice for a specific occupation now is considered more as a lifetime on-going process, rather than a one-time choice. Including the need to shift vocational education to skills that can cover a wide array of life: from technical skills to civic skills, from commitment to solidarity.

b. Theme Personal Leadership

In general, the VBG participants would like to:

- Have a general introduction on the Icelandic educational system, with some focus on (pre)-vocational education for landbased studies like agriculture, horticulture, animal care, husbandry etc.;
- Obtain an insight in the future of basic and vocational education in Iceland: opportunities and challenges;

More specific the VBG participants would like to learn and/or be inspired in an interactive way, how schools implement(ed) the theme 'Personal Leadership'.

As we understand, the rationale behind 'Personal Leadership' is that gradually it becomes obvious in education, that taking responsibility for one's own life and actions is a key quality (21st century skills). 'Personal Leadership' involves students and teachers personally in managing the direction of their learning process and/or work, showing/proving ownership.

The VBG participants are very interested to learn why schools started this approach, how they started this up, what they expect from results and where they are standing now. This relating to Personal Leadership / 7 habits for both students and teachers:

- Realize that they themselves are able to shape their (school) life;
- Think more about the possibilities and choices in their life and study;
- Take more initiative and responsibility at school;
- Can set realistic goals and commit themselves to this;
- Know how to separate important things from unimportant;
- Have learned to listen and to postpone their judgment;
- Know how to recognize and use each other's talents in collaboration.

The VBG participants are also interested to learn how the teachers are the ones who live

Personal Leadership and bring them to life. How does the day-to-day work allow students and teachers to practice maximum in personal leadership? More specifically:

- Does an on-going learning line exist from primary school to secondary education?
- How is working from Personal Leadership linked to the educational objectives within the lessons?

Etc.

-

- **Questions (recent articles in Dutch Newspapers 2018):**
- Can Single-sex Classes enhance the Learning Experiences of Girls and/or Boys?
- What can be learned from Icelandic schools in terms of programs for youth to avoid drugs and alcohol abuse?

Álfaskólinn, the first and only Icelandic “Elf School,”. The school opened in Reykjavik 1991 and has a special curriculum designed to teach students and visitors about the different kinds of elves that are believed to exist. Elves are deeply embedded in Icelandic culture. Medieval tales of Viking battles with elves and trolls has transcended generations, remaining a traditional part of Icelandic upbringing.

<Icelandic Elf Houses

Other questions:

- Are there concrete possibilities for exchange between Dutch and Icelandic schools?
- What can be learned from Icelandic schools in terms of organization, link with real market, contents, and other topics?
- What is the relationship between schools and the town/region (social environment): learning in the region, connections to enterprises, involvement in town or region. Are there examples in practice?
- What is the relationship between schools and enterprises. Like internships, guest-lessons, projects. Are there examples in practice?
- How do schools keep an eye on what skills (or knowledge) required to practise the profession (e.g. contact with the industry)?
- How is green vocational education organized in Iceland?
- How about the popularity of the schools for Green vocational education in Iceland?
- How do schools organize admission of students?
- How free may education be set up or are there restrictions? Is there a schedule? Major subjects, other subjects? ? Top-down, bottom-up, question-oriented?
- Can you give an outline of the student's schedule as well as the teacher's schedule? What about actual teacher/student contact time?
- How is ICT involved in education?
- How does a teacher organize a differentiated daily approach in learning by students within the classroom?
- What motivates / drives teachers to choose for the profession of teacher in Iceland?
- What is the teacher-student ratio in Icelandic schools?

4. Programma

Deze studiereis was zó opgezet dat de deelnemers op bepaalde momenten een schoolbezoek naar eigen keuze kunnen selecteren. Hiermee is voor de deelnemers het thema ‘*Persoonlijk leiderschap*’ kracht bijgezet.

Programma van dag tot dag

(onder voorbehoud)

Session	Time (est.)	Program	Remarks
Tuesday 25 September 2018			
Afternoon	D 18:30 A 20:00	Check in. Flight from AMS to Kevlavik airport. Transfer to hotel by bus. Check in at the hotel.	WW 447, present at 16:30u. VERTREKHAL 3
		Dinner NOT organised.	Please provide your own meal.
Wednesday 26 September 2018			
Morning	08.00	Breakfast and transfer to Reykjavik and next to Borgarnes.	
	08:30	Reykjavik: meeting the Hjalli program (Single-sex Program, see 5.2).	
	9.45 – 11.00	Transfer to Borgarnes by bus.	
	11:15	Borgarnes: parallel program in small groups. Interactive school visits, meeting management, teachers and students	
Afternoon	12:00	Regroup, Lunch	
	12:30	Continued interactive school visits, meeting management, teachers and students. Schools: see morning program.	
	16:00	Transfer back to hotel.	
Evening	18:30	Dinner, reflection and discussion.	
Thursday 27 September 2018			
Morning	08:00	Breakfast and transfer to Reykjavik	
	09.00	Reykjavik University: brief introduction on drugs and alcohol prevention programs. Transfer to Reyjavik: parallel program in small groups. Interactive school visits, meeting management, teachers and students.	
Afternoon	12:30	Lunch at schools	
	13:30	School visits continued.	
	15:30	Transfer back to the hotel.	

	16:00	Meeting with all participants sharing experiences. First ideas which experiences are relevant for own situation and ideas how to implement.	
Evening	18:30	Closing dinner at restaurant	
Friday 28 September 2018, culture and nature			
	08:00	Breakfast	
	09:00	Free Program. Departure trips: Discover Iceland: Reykjavik, Jokulsarlon, Hvitarnvatn, Whale watching, Blue Lagoon, etc. etc. These trips are at your own choice, risk and expenses, not organised by VBG.	Lunch and dinner not organised.
Saturday 29 September 2018			
Morning	07:00 08:00 09:00 D 12:00	Breakfast. Check out from the hotel. Transfer to Kevlavik airport by bus. Return flight from Kevlavik to AMS (17.25 uur)	WW446, present at the airport at 10:00u.

Toelichting
programmaonderdelen en
verslagen (zie 4b).

Reykjavik >

4b. Toelichting scholen en verslagen

Woensdag 26 september

Onderweg naar Borgarnes

Borgarnes (3 scholen)

Locatie 1 (verslag door Maaïke Hagedoorn - Rutten)

The head of department and the teachers will tell us about outdoor teaching and how they work with the Agricultural University of Iceland. And about The Leader in me program in the school. The school has 35 students from 1st-5th grade (6-10 years).

Circa 36 leerlingen (1st-5th grade; 6-10 jaar oud)

De school bestaat sinds 1974. Ze zijn in 2010 gefuseerd. Twee keer per maand is er overleg om de aansluiting te optimaliseren.

Onderwerp bezoek: The leader in me & outdoor teaching

We worden warm ontvangen door de directeur en een docent. De leerlingen weten dat we op bezoek komen en staan, letterlijk, te springen om ons rond te leiden. De school is klein en gemoedelijk.

Visie: Hamingjúsamur, Heilbrigður, Framfarir (Happy, Healthy, Progress).
Deze woorden zijn overal in de school terug te vinden.

The leader in me

De 7 gewoonten van Covey zijn al terug te vinden in het door leerlingen gemaakte schilderij bij de ingang van de school.

Het is geen manier van onderwijzen, het is een manier van zijn. De leerling die de rondleiding gaf, 10 jaar en in uitstekend Engels, kon ook vertellen over 'the leader in me' en hoe het terug komt in de lessen. Er is een heel belangrijk contact met de ouders over dit onderwerp. Ouders geven dit weer mee aan hun kind, daardoor is het niet alleen iets wat op de school speelt. The leader in me is niet iets nieuws. Iedereen wil de beste versie van zichzelf zijn.

Sinds 2009 is er ook een belangrijke afstemming met de kindergarten en met de landbouw universiteit. Ze wisselen ideeën uit. Studenten en leerlingen komen op de verschillende locaties, zij geven en krijgen les/hulp van elkaar. Het voordeel hiervan is dat ze de locaties kennen en een overstap naar de andere locatie klein is. Een voorbeeld: de leerlingen van de kindergarten komen elke maand op deze school. Ook gaan leerlingen naar de kindergarten om bijvoorbeeld voor te lezen. Zo gaan leerlingen ook naar de landbouwuniversiteit om daar bijv. natuurlessen te krijgen van studenten.

Sinds 2000 heeft deze school de Green Flag; a part of Foundation for Environmental Education. Ze hebben nu voor het 9e jaar de Green Flag. De visitatie hiervoor is om de 2 jaar. Men is er zichtbaar heel trots op.

Outdoor education

Gedurende het hele jaar krijgen de leerlingen twee uur per week outdoor education. Bijvoorbeeld rekenen / tellen in de natuur (hoeveel stappen moet je zetten tot die boom) of maak van takjes een zo goed mogelijk lijkend skelet, maak in de sneeuw een vlag van een bepaald land en gebruik hiervoor natuurproducten. Kinderen leren ook omgaan met andere voorwerpen, bijvoorbeeld: houtbewerking met een mes. Schapen tellen en helpen bij het merken van de schapen. Alle klassen (36 ln) krijgen dit tezamen met 3 leraren en een assistent. Ook sport is buiten.

O.a. takjes leggen in de sneeuw: skelet ↑

De leerlingen krijgen vanaf 6 jaar Engels. Ze gebruiken een methode waarin elk lesboek eindigt met een afronding van het aangeleerde. Ze kunnen dan ook echt iets nieuws en

hebben een 'product'. Deze methode gebruiken ze ook bij het aanleren van andere vakken en bij het aanleren van de 7 gewoonten.

Elke twee weken werken ze aan één gewoonte, bijvoorbeeld samenwerken ↓.

Na twee weken hebben ze over dat onderwerp iets geleerd en kunnen ze het toepassen. Op deze manier werken ze aan de bewustwording.

Locatie 2

Inleiding:

This school has 90 students from 1st - 10th grade (6-16 years). We can walk around the school, talk to some students. We are informed about the Icelandic school system, student assessments and the Leader in me program.

Bezoek locatie 2 (verslag door Erik van der Toorn, Eugenie Geerts en Ton Janssen):

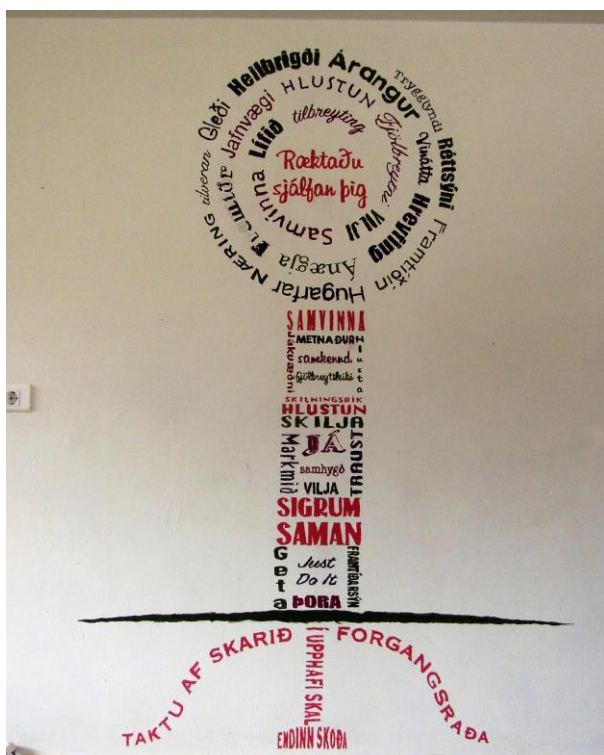
Dit is een van de drie locaties.

De school is vernoemd naar de nabijgelegen waterbron. De school heeft 90 leerlingen in de leeftijd van 6 tot 16 jaar. Er werken 13 docenten op deze school.

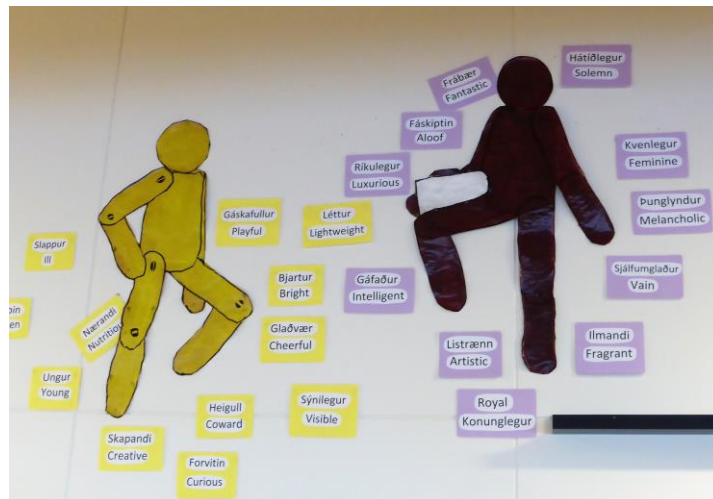
Leerlingen starten om half 9 en worden met schoolbusjes opgehaald. Na 40 minuten, dit is het eerste lesuur, wordt er ontbeten. In de middagpauze is er een warme lunch en om 15.00 uur zijn de lessen afgelopen. De klassen bestaan gemiddeld uit 19 leerlingen. Kleine groepjes worden samengevoegd.

Door het hele schoolgebouw, verwarmd door de nabij gelegen ↑ waterbron vind je ‘minds’ terug die te maken hebben met de 7 gewoontes (The leader in me-program). Een voorbeeld daarvan is eigenschap 6: Synergie - Samen is sterk, samen is beter. Verder vind je ook stelling als geluk, gezondheid en ontwikkeling in het gebouw.

Tevens zie je tekeningen, → afspraken en regels die de leerlingen en docenten wijzen op einddoel/ verantwoordelijkheid/ leiderschap.

Locatie 3 (verslag door Kasper Roodenburg)

They have 60 students from 1st to 10th grade. We can walk around the school and the outdoor teaching environment, and learn about the Eco-School program.

History of the school

In autumn 2010, this primary school began its walk as a united school. The aim of the merger was that the education schools worked according to the same policies, values and emphases. The integration was successful. All employees of the schools, together with representatives of the education authorities in town, representatives of parents and students, participated in policy work in August for the schooling.

The management of the school was such that each department had a departmental head and one principal was in all departments. Together they formed the school's management team. Has this management form remained unchanged since.

School values:

We:

- Take respect for ourselves, others and the environment - Take responsibility for what we do and say
- Seek honest and fair communication based on mutual trust
- Walk with joy and positive mindset for play and work
- Stay together and work together
- show tolerance and love in communication

- be ambitious, organized and disciplined in everything we do
- be confident about others' issues
- encourage healthy living

Outdoor education. Difference between kindergarten and primary school. Playing vs learning. Primary school is too theoretical. Each week children go outside for 1 or 2 hours.

4 steps for education to sustain knowledge.

1. Getting children enthusiastic. Use for example a game. Awakening the attention.
2. Unnatural trail. Find things that do not belong on their path. Combine this with mathematic
3. Main experience, you do something with your hands, big experience.
4. Explain to other people what you experienced

Leadership programme, 'The leader in me'

In 2013, it was decided that the school would launch a development project based on Stephen Covey's ideas, The Seven Habits of Highly Effective People. The Leader in Me is a method developed to provide students with a broader education within the school system. The method has been used for many years around the world, and has yielded great results. Continuing work took place in 2015-2016 in the leadership project. The project is being established as part of the school education of the primary school of Borgarfjörður.

The school wants to provide good education in most areas. In addition to teaching academic and practical articles at the school to promote the overall development and health of the students to make them feel the best in the future. The community has changed rapidly in recent decades, and the business sector is increasingly making demands on each individual for a variety of skills in all areas. Research has shown that what employers prefer most to employees are these factors:

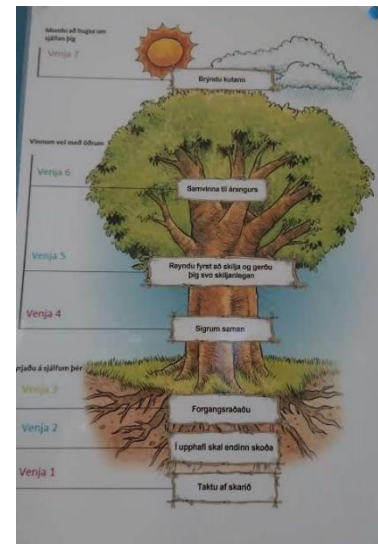
- Being creative and original
- Have critical thinking and ability to handle issues
- Have good communication skills and can work with others
- Have flexibility and adaptability
- Demonstrate initiative and independence in working methods

Part of the leadership programme for the students is showing the school to other people. We were shown around the school by student between the age of 10 and 13. They were very proud of the school. They spoke English very well.

(Verslag van Kim van Slingerland):

School locatie 3 heeft klas 1 t/m klas 10, waarbij klas 1 t/m 4 uit de nabije regio komt en klas 5 t/m 10 uit de nabije regio en ook een groter gebied komt. In totaal zitten er 61 leerlingen op deze school en zijn er 10 docenten. Op deze school wordt er gewerkt met gecombineerde groepen en hierdoor bij veel vakken in themavorm waarbij er van de oudere jaars meer wordt verwacht dan van de jongere kinderen. Deze school werkt met het principe van persoonlijk leiderschap. Je zit door de hele school de 7 stappen tot persoonlijk leiderschap hangen. Iedere stap een door de leerlingen ontworpen poster.

We zijn ontvangen door een docente, zij werkt nu 14 jaar op deze school. Ze komt uit de Agricultural sector en is vervolgens docent geworden. Ze geeft de vakken Engels, biologie en outdoor lessen. Tijdens de ontvangst stonden er al leerlingen klaar die ons in 2 groepen een rondleiding door de school gaven. De leerlingen gaven in heel goed Engels aan de persoonlijk leiderschap bij jezelf begint, wie ben ik en wat wil ik. Binnen deze school werden de 7 stappen van persoonlijk leiderschap door elkaar geoefend en met de leerlingen doorgesproken. Het was duidelijk dat de leerlingen een open band hebben met de docenten. Leerling en docent zijn niet gelijkwaardig maar hebben wederzijds respect wat de tijdens de hele rondleiding merkt. Binnen het persoonlijk leiderschap zijn er stappen voor leerlingen en regels voor docenten die op meerder plekken in de school zijn terug te vinden. Op deze school krijgen de leerlingen geen cijfers op hun rapport maar hun competentie wordt besproken.

De invoering van de outdoor lessen is ontstaan doordat deze docente zag dat peuters hele dagen buiten zijn en naar mate de kinderen ouder werden ze steeds minder, tot niet meer echt buiten kwamen. Zij heeft zich hierin verdiept en kwam in contact met Joseph Cornell en zijn boek Sharing nature with children. Met dit boek als leidraad heeft zij opdrachten bedacht die passend zijn bij de leerlingen en aansluiten bij de theorie. Joseph Cornell dat er 4 dingen nodig zijn om buitenleren succesvol te maken:

- 1 inspireren van de kinderen door te spelen
- 2 aandacht krijgen van de kinderen
- 3 sturende / uitdagende opdrachten maken
- 4 samen problemen oplossen met het hoofd en de handen zodat je iets nieuws leert

Het is van belang dat men over de opdrachten praat, zeg het voort, zeg het voort en kom er later weer op terug. Weet je nog....die opdracht in het bos over.... De school beschikt over een stukje bos waar opdrachten worden gedaan,

veel in de spelvorm zoals het rendierenspel maar ook theorie gerelateerd. Iedere klas heeft zijn eigen boom waar de leerlingen de groei van bijhouden. Verder zag je in het bos zelfgemaakte hutten, in de boom gehangen kunstwerken en gemaakte spellen.

Borgarnes lagere school (Verslag door: Marielle Mideldorp, Harry te Riele, Marleen Boerkamp)

Inleiding:

Motto: Autonomy - responsibility - respect - harmony

Profiel: 6 - 16 jr.

- Promote self-esteem / self-confidence and well being of students so that they gain a positive self-image. This is carried out in part by providing them with positive reinforcement and constructive criticism. The school is focused on listening to the voice of students.
- Enhancing their ability to work with others, including the fact that they could carry out the varied roles during group activities, solvent disputes and organize their cooperation.
- Stimulate interest, diligence ambition and creativity of students. This means that teachers and students choose subjects that involve responsibility, independence and initiative of students in both project selection and methods. Students adopt structured and disciplined procedures.
- Students learn to be responsible and respect for themselves, other people and the environment. Among the ways include targeted instruction in life skills from school in order to increase their social skills.
- Promote Christian moral values, open-mindedness, tolerance and respect. As an example of the way the fact that pupils learn to respect the opinions of interests and perspectives of others.

300 students, 62 staff (35 teachers)

We started with a tour guided by the students. We noticed that the students spoke excellent English.

After the tour we had two presentations:

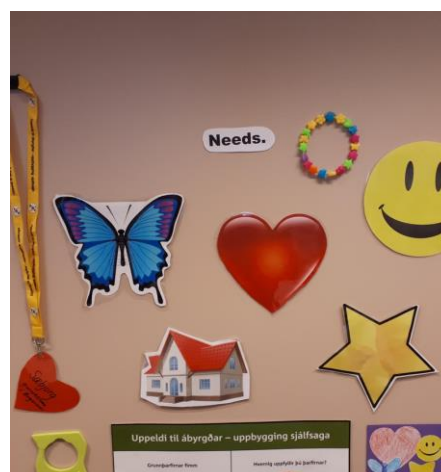
Presentation1:

They explained the restitution method originally from William Glasser

They explained the five needs which are:

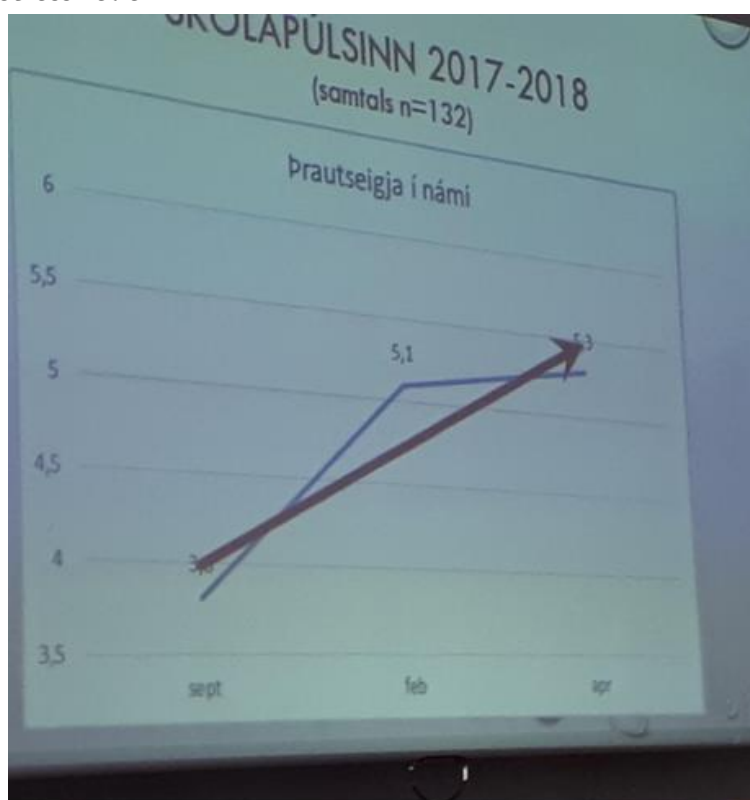
- Freedom
- Power
- Belonging
- Fun
- Survival

All students get a test to see where they stand and afterwards they are taught in their less developed needs.

Presentation 2:

The second presentation was about the bubble. In the bubble all children can work on stress relief

They work on

- Mindfulness
- Relaxation
- Meditation
- Selfempowering

The headmaster told us that the results for the bubble were very positive. Their score for well being, resilience and self-esteem are definitely in the lift.

Donderdag 27 september

Reykjavik University:

introduction on drugs and alcohol prevention programs (verslag door Arjan van der Wart en Trude Schmidt)

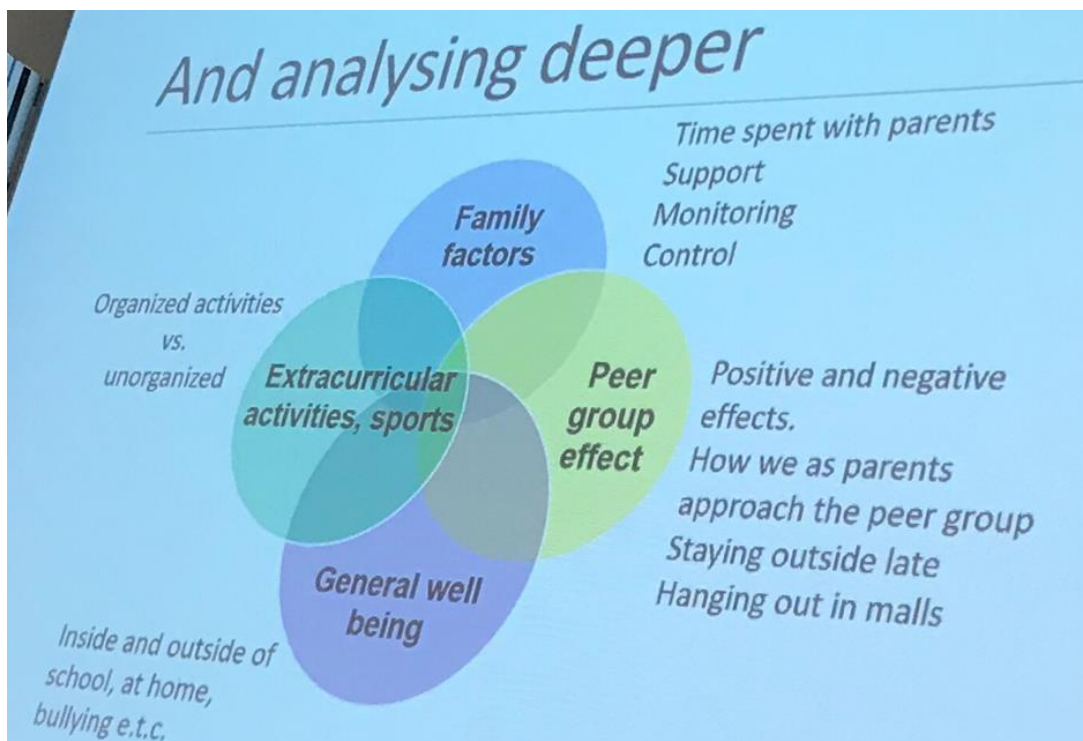
Reykjavík University - Lezing van de heer Jon Sigfusson, ICRSA

“Iceland knows how to stop teen substance abuse but the rest of the world isn’t listening”
- The Independent

In IJsland is roken, drinken en drugsgebruik onder jongeren de afgelopen 20 jaar drastisch teruggebracht. In 1998 bleek uit onderzoek onder 15- en 16-jarigen dat drankgebruik de norm was. 45% van de jongeren gaf aan dat zij in de afgelopen maand dronken was geweest. In 2017 is dat percentage teruggebracht tot 6%. 23% van de jeugd van 15-16 rookte in 1998. In 2017 was dat nog maar 2%. Hiervoor werd het zgn. IJslandse model gebruikt is, dat gebaseerd is op drie pijlers van succes:

1. Evidence based onderzoek
2. Uitgaan van de kracht van de gemeenschap
3. Het organiseren van de dialoog tussen wetenschap, politiek en praktijk

Data zijn het belangrijkste uitgangspunt. Dat geldt ook voor andere onderzoeksgebieden. Daarbij gaat het om een wetenschappelijke data-analyse en een praktische analyse, waarbij de rapportage beschikbaar wordt gesteld aan de gemeenschap en de scholen

De illustratie laat zien welke gebieden invloed hebben op het gedrag en de keuzes van jongeren. Ouders hebben de grootste invloed op het gedrag van hun kinderen. Daarbij gaat het niet om de zgn. quality time, maar om quantity time. Daarnaast is het belangrijk dat

jongeren deelnemen aan buitenschoolse activiteiten als sport of kunst. De kwaliteit van de begeleiding essentieel.

Het IJslands model gaat het uit van de het versterken van de preventieve factoren en het verminderen van de risicofactoren. Drugsvoorlichting vindt niet plaats. In plaats daarvan ligt de nadruk op het veranderen van de lifestyle. IJsland biedt alle ouders de mogelijkheid om hun kind deel te laten nemen aan sport- en kunstactiviteiten via de zgn. Leisure Card. Daarnaast krijgen ouders begeleiding en adviezen bij de opvoeding: "I say no, because I love you."

Het Trimbos Instituut in Nederland onderzoekt of de IJslandse aanpak ook voor de Nederlandse situatie meerwaarde heeft.

Primair onderwijs, school 1 omgeving Reykjavik (verslag door Simona de Wit, Maarten Klaver)

Inleiding:

Primary school working with the Hjalli program: single sex education. In total there are 17 schools working with the Hjalli model.

We will be informed about background and approach on this educational system. Results.

1.

The Hjalli model is meant to meet every child as it is and respect and accept the diverse needs of age groups, genders and individuals. The school should also respect the children's freedom of choice and different interests and nurture everyone's success in a broad sense.

2.

The Hjalli model is aimed at promoting positivity, joy and love to be the predominant energy in the interaction between employees as in all communication with children and parents and others who are involved in the school's affairs.

3.

The Hjalli model is aimed at creating a community within each school where balance, simplicity and transparency are predominant in the program, surroundings and equipment and rules are visible and tangible. In this way children are provided with a comprehensible and manageable environment, given their age, maturity and competence.

4.

The Hjalli model is aimed at offering play material and simple teaching material where creativity and imagination is at the forefront in the diverse experience of each child. Thus self-sufficient people create their own studies and play world with their own solutions and reality-related projects are at the forefront.

5.

The Hjalli model is aimed at teaching children to sense and enjoy a natural environment and respect nature with efficiency, contentment and temperance as well as with care and recycling.

6.

The Hjalli model is aimed at training discipline and behavior in a positive and warm and yet firm and straightforward way. With precision and firmness a trained will becomes the way to security and freedom for all in calmness and peace within the school community and later to responsible participation in a democratic society.

(verslag door Maarten Klaver, Mario den Brok en Simona de Wit)

Het betrof een bezoek aan bovenstaande primary school voor single-seks-education. Het is

een privéschool voor alle lagen van de bevolking, á€ 120,- p.p.p.m. De leerlingen dragen een schooltenue, bestaande uit een trainingsbroek en een t-shirt van school. De lessen worden hoofdzakelijk gegeven zonder boeken, maar spelenderwijs. De leerlingen hebben het gevoel dat ze de hele dag spelen. De school bestaat uit 71 lln. (6 tot 10 jaar), de principale. 2e principale, 4 vrouwelijke docenten, 3 mannelijke assistenten.

De Hjalli methode bestaat uit gescheiden onderwijs voor jongens en meisjes. Het is ontstaan om meisjes een gelijke kans te geven ten opzichte van de jongens. Keuze voor de Hjalli methode is om stereotypen te voorkomen. De kinderen worden daardoor sociaal sterker en hebben meer respect voor elkaar. Wat iedere dag terug komt is werken aan sociale vaardigheden en persoonlijk leiderschap. Dit komt tot uitdrukking in het feit dat de leerlingen continue keuzes moeten/mogen maken, bij alles

wat ze op school doen. Het kiezen wordt aangemoedigd door het vaste keuzeur per dag. Discipline wordt ook telkens aangeleerd door de docenten. Dat doen ze door een klapgeluid bij aanvang van een nieuwe stap, zacht praten (dus goed luisteren en opletten) waardoor een rustige sfeer ontstaat.

Om te beoordelen of de leerlingen op het juiste niveau zitten worden er landelijk, drie keer per jaar, (digitale) kennistesten afgenomen. Daarnaast doen de leerlingen assessments voor verschillende vaardigheden. Opvallend is dat de leerlingen van deze school goed scoren, waarbij de meisjes boven het gemiddelde scoren en de jongens zelfs ruim boven het gemiddelde.

Bijzonder was het om te zien dat de leerlingen tijdens 'complimenttijd' elkaar complimenten moeten geven over 'wat ze doen'. Voorbeeld: ik vind dat jij heel goed kan voetballen. De complimenttijd wordt afgesloten een 'hug'. Een inspirerende rondleiding door een school met creatieve en ambitieuze medewerkers.

Algemene informatie:

Schooltijden - van 8.30 tot 14.00 uur

Voeding op school: ontbijt, lunch, fruit en namiddagsnack

Buitenactiviteiten: 1 uur per dag in de prachtige geoutilleerde schooltuin

Winterbreak: 2 keer een lang weekend extra vrij

Effect van de donkere dagen: in januari positiviteitstraining.

Zomervakantie in IJsland van begin juni tot half augustus.

Primair onderwijs, school 2 (omgeving Reyjavik)

Inleiding: Motto: Collaboration - Friendship - Perseverance

The school is new and still under construction. They started in 2017 with 95 students at the age from 5 to ten. In August they are moving into a new building and will have around 140

students from age 5 to 11. The school will be fully built in august 2020 and then will have students from the age of 5 to 16, and will have about 450 - 550 students.

The goal is for all children in Skarðshlíð to achieve optimum results in terms of language, speech and communication and preparation of literacy. The project is based on the principles of early intervention. The results are also used to decide on priorities in education. According to the above results, it is decided what children need to go custom groups which are

working systematically with relevant preparation for reading.

(verslag door Frans Asbreuk & Renee Loos):

Het bezoek begon met een hartelijke ontvangst door de directrice. De school was nog volop in aanbouw, het eerste gedeelte is op 22 augustus 2018 in gebruik genomen. Op dit moment zijn er 150 kinderen verdeeld over de groepen 1 tot en met 5. De bedoeling is dat de school groeit naar circa 500 leerlingen verdeeld over de groepen 1 tot en met 10. De school is erg kleurrijk. Voor de groepen 1 tot en met 4 wordt de kleur oranje gebruikt, 5

tot en met 7 groen en de groepen 8 tot en met 10 daar zal paars voor gebruikt gaan worden. De algemene kleur van het gebouw is grijs.

De school is vormgegeven in samenspraak met de ouders. Dit is mede gedaan om ouders meer te betrekken bij het onderwijs. Hiervoor zijn ouders uitgenodigd om mee te denken over hoe het speelterrein, de school zelf. Met de leerlingen is besproken hoe het logo eruit zouden moeten zien. Dit heeft geresulteerd in het ontwerp van een vlinder. Leerlingen komen binnen als een rups en verlaten de school als een mooie vlinder.

De school werkt volgens volgens drie kernwaarden:

- 1) Doorzettingsvermogen (perseverance)
- 2) Samenwerking (coöperation)
- 3) Vriendschap (friendship)

Elke dag wordt er in alle groepen aan een van deze kernwaarden aandacht besteed. Dit heeft tot doel het borgen van deze kernwaarden.

De school hecht belang aan het werken volgens het Leader in me principe. Dit willen ze bereiken door onder meer Positive Behavior Support (PBS). Bij het aannemen van nieuwe docenten wordt ook verwacht dat zij zich conformeren aan deze manier van werken.

Een bijzonder aspect van deze school is het invoeren van de “Daily Mile”. Dit houdt in dat alle leerlingen en personeelsleden elke dag minimaal 15 minuten lopen, joggen of hardlopen. Dit doen ze naar een gezamenlijk punt op 800 meter van de school. Het opstarten van de nieuwe school heeft wel een flinke wissel getrokken op het personeel. Dit uit zich onder meer in het vermoeid zijn door het vele improviseren. Ook de directie moet nog steeds alle zeilen bijzetten.

Verder is er een docent special needs werkzaam binnen de school. Zij houdt zich bezig met het begeleiden van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Dit gaat verder dan Passend Onderwijs in Nederland.

Ieder leerjaar bestaat uit ruim 30 leerlingen verdeeld over twee groepen met 2 docenten. De docenten vormen zelf de groepen en maken gebruik van elkaars kwaliteiten.

De school heeft veel vrijheid in het samenstellen van het onderwijsaanbod en maakt hier ook gebruik van. De school wordt periodiek gecontroleerd door de onderwijsinspectie.

Primair onderwijs, school 3 in Hafnarfjörður (verslag door Dieke Douma, Wytze Algra)

Inleiding:

Motto: Courtesy - Responsibility - Collaboration

This school has about 450 students.

The school focuses on Marv Issa language training, which means among other things that students get specialized training in articulating and expressing their views all schools. Speech desk in all classrooms to support the work. The school focuses on health and to offer a variety of arts and professional education. It is a SMT school, which means that we focus on reinforcing positive behavior of students, strengthen and improve internal communication.

Ongeveer 450 leerlingen in de leeftijd van 6 tot 16 jaar bezoeken deze school en er zijn 70 stafleden werkzaam. Van de leerlingen heeft 25% IJslands als 2e taal, verdeeld over 30 nationaliteiten. Het is een school voor leerlingen van 6-16 jaar oud (Grade 1-10). Het gebouw zou in onze ogen wel wat gemoderniseerd kunnen worden.

Alle leerlingen uit de omgeving gaan naar deze school. In dezelfde omgeving is één andere school voor leerlingen met een lichamelijke- of geestelijke beperking, maar voor de rest volgen alle leerlingen onderwijs op deze school waaronder leerlingen met leerproblematiek, gedragsstoornissen en stoornissen in het autistisch spectrum. Dit verklaart waarschijnlijk mede het grote aantal personeelsleden op deze groep leerlingen. Op de bezochte school zijn special need teachers ter ondersteuning van leerlingen met deze problematiek.

Er is een doorlopende leerlijn van groep 1 t/m 10 waardoor er een cultuur heerst van ons kent ons. Docenten kennen vrijwel alle leerlingen en andersom. Leerlingen vinden zelf dat de school als een thuis voelt. Ze voelen zich er bijzonder welkom.

Alle niveaus zitten bij elkaar in een klas. Leerlingen zitten niet ieder jaar in dezelfde klas, er wordt gewisseld. Leerlingen mogen zelf 3 leerlingen kiezen bij wie ze in de klas willen (van hun eigen leerjaar). Engelse les krijgen ze vanaf klas 3 (8 jaar oud). In de gesprekken konden de leerlingen zich prima verstaanbaar maken. Iedere les duurt 40 minuten. Na schooltijd nemen vrijwel alle leerlingen een aantal keren per week deel aan sportactiviteiten.

Wat ons opviel was dat ze de waarden van de school kennen en deze ons konden vertellen. De waarden zijn: beleefdheid, samenwerking en verantwoordelijkheid. De 'golden rule': behandel de ander zoals je zelf ook graag behandeld wilt worden werd keurig aan ons uitgelegd.

Naast het actief bezig zijn met de waarden van de school, is men ook actief bezig met Positive, Behaviour, Support (PBS). Dit is een schoolbrede aanpak die zich richt op het versterken van gewenst gedrag en het voorkomen van probleemgedrag. Dingen die goed werken, worden vastgelegd en geïntegreerd in PBS. Als leerlingen goed gedrag laten zien, krijgen ze een ticket.

Hebben ze veel tickets verdiend, dan gaan ze met de klas een uitje doen. Dit systeem werkte ook prima bij de oudere leerlingen.

Een ander speerpunt van de school was: Public Speaking. Het doel hiervan is om leerlingen te leren initiatief te nemen en zelfverzekerder te worden. Al met al een interessant bezoek.

Primair onderwijs, school 3 omgeving Reykjavik

Inleiding:

Motto: Responsibility - Respect - Security

This school has about 520 students.

The aims of teaching are broadly:

- To strengthen positive self-student's independence.
- To strengthen the student's ability of social interaction.
- To increase the ability of the student both theoretical and practical instruction.

Great emphasis is placed on good cooperation

with parents and students. A grade, rich morale and personnel policy is based on the powerful human resources:

1. Performance, activation of all employees.
2. Assessment and follow-up.
3. SMT, continued implementation and follow-up.
4. The introduction of literacy training method PALS.

5. Scanning change the need for special education from the youngest levels to senior level.
6. Review curriculum and handbook.
7. Assessment.
8. Democracy and equality.
9. Health and loyalty.
10. The introduction of new curricula.

(Verslag door Eric van Heugten, Willem Verwoerd:)

Bij aankomst op de school werden wij hartelijk ontvangen door de directrice. We begonnen heel gemoedelijk met een kleine sightseeing van het schoolgebouw. We werden rondgeleid langs de verschillende praktijklokalen met verschillende leeftijdsgroepen. Duidelijk werd dat leerlingen kunnen kiezen voor kunst, handenarbeid en textiele werkvormen.

Na de rondleiding werd de lunch verzorgd waarbij wij tussen de leerlingen gegeten hebben. Hier vonden directe interacties plaats met leerlingen. Wat opviel is dat leerlingen aangaven dat de welzijnsfactor heel hoog is op deze school. Er wordt veel gewerkt aan veiligheid.

Na de lunch kregen wij een korte lezing.

De school is opgericht in 1877 en 1 van de oudste scholen van IJsland. De school is 10x verhuisd en nu naar dit huidige gebouw.

De school heeft 500 studenten in de leeftijd van 6-16 jaar. De school heeft 100 medewerkers.

De school heeft een speciale sportschool met zwembad waar leerlingen schoolzwemmen krijgen.

In het oude gebouw worden de leerlingen opgevangen waar het reguliere systeem bij aansluit.

De school zet daarnaast vol in op positieve behaviorisme support. Hier wordt al in klas 1 mee gestart om zo een positieve ontwikkeling in te zetten die doorzet tot en met de 10e klas.

Op dit moment is er een project gestart waarbij ipads ingezet worden in het onderwijs. Leerlingen uit klas 8 - 10 hebben een eigen ipad. De klassen 6 en 7 werken met ipadwagens om de leerlingen met de ipad in contact te brengen.

Het bezoek is samen te vatten als een schoolbezoek met een zeer warme ontvangst en zeer open sfeer waarbij er geluisterd werd naar wat onze interesses waren. Hier werd het programma op aangepast. Het was een zeer enerverende ervaring.

4c Opbrengsten voor de deelnemers aan deze VBG-studiereis IJsland 2018:

Opbrengsten / Reflectie	TOP 45	VBG-studiereis 2018 IJsland
Wat is mij opgevallen tijdens de schoolbezoeken in IJsland. Wat neem ik mee naar huis? Waar kan en wil ik iets mee (op school)?		
Verbondenheid met school. Ieder jaar weer verbaast het mij hoe de leerlingen zich verbonden voelen met hun school. Ze zijn er zo trots op, voelen zich er thuis en voelen zich echt een onderdeel van de school. Dit mis ik toch wel in Nederland.		
Leerlingen weten wat de kernwaarden van de school zijn en vertellen daarover. Zijn ook op veel muren en in lokalen zichtbaar in school		
Kernwaarden uitdragen in alles wat je doet en zichtbaar in de school		
Kernbegrippen zijn overal terug te vinden in de school en leerlingen kunnen ze in eigen woorden vertellen.		
Zelfzekerheid van de leerlingen, ondersteund door de Engelse taal die ze op heel jonge leeftijd al goed beheersen		
*Alcohol en drugspreventie. Prachtig project met goede resultaten. Wellicht een idee om de ketencultuur bij ons te doorbreken. *Het anti alcohol, roken en drugsbeleid. In combinatie met extra sporturen. Ik ga hierover in gesprek met de wethouder. * Drugs en alcohol preventie.heel mooi project. Zette mij wel aan het denken		
Stralende ster, een kind moet stralen op vijf gebieden, huis voor veiligheid, ballon of smiley voor fun, hartje liefdevol/gelegenheid, vlinder voor vrijheid en ster sterk staan.		
Restitution Method by Diana Gossen - 5 waarden: freedom, power, belonging, fun, safety. Uitdragen waarden door docenten, schoolleiding en leerlingen Top!!		
WIJ zijn verantwoordelijk voor het gedrag van onze leerlingen		
Alle leerlingen van 6 tot 15 bijelkaar. Niet al op hun 12de in een bepaald niveau plekken.		
Fingerprinttree, vingerafdruk vergult om de afspraken na te komen		
Wat mij vooral opgevallen is dat ze heel erg inzetten op het welzijn van de leerling. Geluk, gezondheid, ontwikkeling. En dit in de hele school gedragen wordt en zichtbaar is		
Public speaking opnemen in alle leerjaren om het zelfvertrouwen van leerlingen te bevorderen		
Verander onverstandig gedrag van leerlingen door hun omgeving positief te beïnvloeden.		
Positive behavior Het maken van complimenten en het positief benoemen van gedrag lijkt vanzelfsprekend. Toch denk ik dat het goed is daar nog een keer een aandachtspunt van te maken.		
Persoonlijk leiderschap, ben jezelf en behandel een ander zoals je zelf behandeld wilt worden. Als iedereen toch zou kunnen zijn zoals hij is, wat krijgen we dan een mooie wereld.		

Aandacht voor ruimte (gebruik) in het lokaal en het juist niet aanwezig zijn van (onnodig) meubilair met daarbij de keuze voor de leerling hoe en waar te leren.
Meer buiten lessen. Minder veilig dan binnen maar o zo leuk.
Outsider education, op basis van de vier principes, belangstelling kweken (spel), interesse omzetten in actie, actief met handen bezig zijn, activiteit na vertellen in de groep (reflectie)
Lessen buiten. Zelfs op de lagere school kwam men er toe om minimaal 2 lessen in de week met de kinderen buiten te doen. Alle vakken kwamen aan bod en het maakte niet uit wat voor weer het was.
Een bewuste keuze maken voor een onderwijskundig model en daar met je team mee werken. Door een bewuste keuze te maken draag je het eenduidig uit naar leerlingen en naar ouders.
(1) 7 habits weergeven als afbeelding (samen met leerlingen maken). (2) Eigen boom maken van de 7 habits van Stephen Covey. (3) Restitution (Diane Gossen/William Glasser) laat leerlingen via hun persoonlijk ster met 5 punten (freedom, power, belonging, fun, survival) aangeven wat hun sterkste behoefte is, als de behoefte van de leerling bekend is kunnen andere leerlingen en de leraar daarop inspelen: leerlingen kunnen ook aangeven welke persoon ze graag willen zijn mbv de ster; zo werken ze elke dag aan een betere versie van zichzelf; door van elkaar te weten wat /wie je eigenlijk wilt zijn, kan iedereen in de klas ondersteuning bieden; in de onderbouw is veel (nog) support door de leraar nodig, in de bovenbouw betaalt de training in de onderbouw zich uit. Sommige leerlingen zijn er goed in en kunnen als expert optreden (fixing the problem). (4) positive behaviour support; positieve psychologie (mindset): who are you and where do you stand voor (5) 2 docenten per klas verlaagt de werkdruk; geeft meer mogelijkheden; leerlingen krijgen meer aandacht; genereert betere onderwijskwaliteit (6) ondertekenen van allerlei documenten mbv fingerprints (7) job descriptions: leraar en leerlingen beschrijven van elkaar wat ze van elkaar verwachten; elk jaar herhalen (8) social contract: regels worden samen opgesteld (9) stree free zone (bubble) met aandacht voor mindfulness, relaxation response, meditation en self empowering (10) dagboek: leerlingen geven zichzelf feedback en slaan herinneringen op.
School Values. Leerlingen zijn zich bewust van de 'Values' van de school. Ze weten waar hun school voor staat en proberen zich daar naar te gedragen. Ik denk niet dat wij leerlingen hebben die de visie van onze school kennen. Hier mogen we zeker meer aandacht aan besteden.
De Ster, freedom - power - belonging - fun en survival. Als een van deze kernwaarden in het geding is, ga er zelf of met elkaar aan werken. De benen van de ster dragen allemaal een van deze kernwaarden. Het kind buigt het been of de benen om waar een breuk in zit.
Bubble. Hebben we voldoende leerlingen die hier baat bij zouden hebben.
Minder lange lesdagen Na een bepaald moment is de puf eruit. Lekker sporten oid in plaats van nog meer studie waar niets meer van binnen komt.
Kleine groepen met twee begeleiders.

De meeste lln hebben na school veel sportactiviteiten. 3 a 4 x per week.
Begin met verandering vooral lokaal (in eigen regio) én begin nu!
Meer creativiteit, lessen buiten dit bevordert de motivatie
Schoolontbijt, alle leerlingen kunnen met een gevulde maag aan de lessen beginnen en verder alle automaten de school uit.
PBS - uitgaan van positieve waarden en negatief gedrag niet belonen door aandacht te schenken daaraan.
(1) kernwaarden van de school (samenwerken, vriendschap, doorzettingsvermogen) vertalen in gedragselementen; elke dag een dagstart maken met de leerlingen met een of twee gedragskenmerken en leerlingen laten vertellen wat ze daaraan doen. overzicht maken van de gedragselementen per kernwaarde en ophangen in de lokalen; tekeningen/posters van maken met de leerlingen; toneel/rollenspellen met de leerlingen. (2) Na twee lesuren steeds een korte (beweeg)pauze inlassen: stimuleert concentratie en onderwijsprestaties (3) minder aandacht voor voorlichting over nadelen alcohol en drugs, maar meer aandacht voor preventie door bijvoorbeeld meer buitenschoolse activiteiten (met kwaliteitscontrole) (4) spreek je verwachtingen uit naar de leerlingen en leg deze vast (5) 2 vrije uren (blok) per week waarin keuzes worden aangeboden (6) leesvaardigheden versterken (onderdeel taalbeleidsplan) in hoofdtaal (IJslands: bij ons dus Nederlands) en doorzetten naar alle andere vakken toename opbrengsten. (7) positive behaviour support als onderdeel van The leader in me (8) maak elk kind leader van een bepaalde taak in de klas (9) ouderdag: naast open dagen/avonden, ouderavonden e.d. organiseer een ouderdag waarop ouders een dag kunnen meelopen op school: meer inzicht en begrip voor elkaars rol (10) bouw de functionaliteit van de schooldag uit met BSO, kindergarten, muziekonderwijs, sportclubs, spelletjes, bibliotheek. (11) daily mile: elke dag een wandeling/hard lopen van een mile (ca. 1600 m) met alle leraren en leerlingen van de school (idee komt uit Schotland): stimuleert mental health, prestaties
PBS, ouders bij keuzes betrekken, kernwaarden: doorzettingsvermogen, samenwerking en vriendschap, daily mile,
2 docenten op 1 klas werkt zeer prettig, PBS, duurzaamheid en eko/milieu bewuste scholen, in the bubble
De doorlopende lijn van basisschool naar voortgezet onderwijs is in IJsland vanzelfsprekend omdat de leerlingen van 6 tot 16 jaar op dezelfde school zitten. Bij ons zit daar een knip. Daardoor gaan veel goed dingen zoals kringgesprekken, ordeafspraken en zorgen voor elkaar door differentiëren in een groep niet zo natuurlijk over naar de oudere groepen als dat in IJsland gebeurt. Extra aandacht daarvoor is belangrijk en kan ons onderwijs beter maken.
Gesprek met leerlingen aan te gaan vanuit noden / waarden van beide partijen bij een conflict om zo meer (zelf)inzicht te creëren bij de leerlingen
Drie woorden die zowel de missie als de visie van de school betreffen en waar het hele onderwijs op gebaseerd is: ontwikkeling, samenwerken, gezondheid.

Well being voor leerlingen en docenten. Er is tijd en aandacht voor geestelijk en lichamelijke zorg voor de mensen om je heen in het onderwijs. En ze beginnen in IJsland daar al op jonge leeftijd mee. (gesprekken, iconen, afspraken end. in de groep, dit ook visueel maken, bubble die voor iedereen toegankelijk is,)

Maar ook ontbijten en middageten op de scholen, toezicht op gezond eten.

Het bestrijden van de alcohol en drugs problematiek. De common-sense gedachte hierachter, en de mogelijkheid bieden vanuit de overheid voor een culturele of sportieve vrijetijdsbesteding.

Maar ook de lessen die opgehangen worden aan de natuur, om zo je onderwijs aan te bieden, dat voelt als PUUR.

Klassengrootte en verhouding lln en docenten - positieve feedback naar lln.

Leerlingen hebben recht op goedopgeleide docenten die onderwijs en begeleiding van hoge kwaliteit leveren ook in naschoolse begeleiding.

5. Onderwijs in IJsland, een kort overzicht

Introductie

IJsland is een eilandstaat, gelegen op de grens van de Atlantische Oceaan met de Noordelijke IJszee, ten noordwesten van het Europese vasteland. Het land is een parlementaire democratie naar Scandinavisch voorbeeld. Het inwonertal is ruim 300.000 inwoners.

4 sectoren

Het onderwijs in IJsland is ingedeeld in 4 sectoren: voorschools onderwijs, verplicht onderwijs, voortgezet middelbaar onderwijs en hoger onderwijs. In 2008 nam het IJslandse parlement 5 wetsvoorstellen aan, die als basis gelden voor alle schoolniveaus en voor het aanneembeleid voor docenten. In aanvulling hierop werd in 2010 de *Adult Education Act* aangenomen, waarin de wetgeving op het gebied van het volwassenenonderwijs werd vastgelegd.

Het ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur (*Ministry of Education, Science and Culture*) bracht in 2011 op basis van de nieuwe wetgeving drie *National Curriculum Guides* uit (één voor elk onderwijsniveau). Dit raamwerk geeft een gedetailleerd beeld van de activiteiten en doelstellingen binnen het voorschoolse onderwijs, het verplichte onderwijs en het voortgezet onderwijs.

Het IJslandse parlement draagt de wettelijke en politieke verantwoordelijkheid voor het schoolsysteem. Het parlement bepaalt de basale doelstellingen en het raamwerk van het onderwijssysteem. Alle vormen van onderwijs vallen onder de jurisdictie van het *Ministry of Education, Science and Culture*.

De afzonderlijke gemeentes zijn verantwoordelijk voor het functioneren van het voorschoolse en verplichte onderwijs. Het voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs worden door de staat gereguleerd. Het volwassenenonderwijs wordt verzorgd op het niveau van het voortgezet en hoger onderwijs, door openbare instanties, privé-instellingen, bedrijven en organisaties.

Leerplicht

Voor leerlingen in IJsland begint de leerplicht op de leeftijd van 6 jaar en eindigt op 16-jarige leeftijd, wanneer ze de *grunnskólar* hebben afgerond. IJslandse leerlingen verlaten het algemeen vormend voortgezet onderwijs op de leeftijd van 19 à 20 jaar, na 3 tot 4 jaar bovenbouw te hebben genoten. De voertaal in het basis- en voortgezet onderwijs is IJslands (met uitzondering van één middelbare school die het IB programma in het Engels aanbiedt) en in het hoger onderwijs wordt in het IJslands én in het Engels colleges gevolgd. Het academisch jaar loopt van september tot eind mei.

Basis- en voortgezet onderwijs

In IJsland zijn het lager onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs samengebracht in één onderwijsvorm, het verplichte onderwijs, dat 10 jaar duurt (leeftijdsgroep 6 tot 16 jaar). Hierop volgt de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, die 3 tot 4 jaar duurt.

Aan het einde van de leerplicht (op 16-jarige leeftijd) kunnen leerlingen deelnemen aan nationaal gecoördineerde examens. Dit is echter geen verplichting. Leerlingen die deelnemen aan de examens mogen zelf bepalen in hoeveel vakken ze examen afleggen. Ter afsluiting van het verplichte onderwijs wordt een certificaat afgegeven met daarop de resultaten voor de nationale examens en voor alle andere vakken die in het laatste

schooljaar zijn afgerond.

IJsland is enige jaren geleden gestart met de invoering van hervormingen op het gebied van het voortgezet onderwijs. De hervormingen betreffen de duur en structuur van de bovenbouw van het voortgezet onderwijs en zijn (streefdatum was 2015) volledig geïmplementeerd.

Het huidige systeem kent een 4-jarige bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Er bestaat ook een versnelde variant van 3 jaar, bedoeld voor uitmuntende leerlingen die het volledige bovenbouw-curriculum in 3 jaar willen afronden.

Binnen de huidige bovenbouw zijn 4 types te onderscheiden:

1. *Menntaskólar*: algemeen vormend onderwijs
2. *Fjölbrautaskólar*: algemeen vormend onderwijs en beroepsvormend onderwijs met theoretische en praktische vakken
3. *Iðnskólar*: beroepsvormend onderwijs met theoretische en praktische vakken
4. *Sérskólar*: gespecialiseerd beroepsvormend onderwijs

Het algemeen vormend voortgezet onderwijs (hieronder vallen typen 1 en 2) heeft een duur van 4 jaar en wordt afgesloten met een matriculatie examen, het *Stúdentsprof*. Het betreft een examen, dat als toegangseis tot het hoger onderwijs in IJsland geldt. Er zijn 3 algemeen vormende programma's die tot het matriculatie examen leiden: vreemde talen, natuurwetenschappen en sociale wetenschappen. De te bestuderen vakken binnen elk programma zijn onderverdeeld in 3 groepen: algemeen vormende vakken die voor alle leerlingen binnen dat programma verplicht zijn, gespecialiseerde vakken die bij een bepaald profiel horen en keuzevakken.

Het beroepsvormend voortgezet onderwijs (hieronder vallen type 3 en 4) wordt verzorgd door scholen voor algemeen voortgezet onderwijs (*Fjölbrautaskólar*), scholen voor industrieel-beroepsvormend onderwijs en scholen voor gespecialiseerd beroepsvormend onderwijs (*Iðnskólar* and *Sérskólar*). De duur van de opleidingen varieert, maar is meestal 4 jaar.

Leerlingen met een beroepsvormend of kunstzinnig vormend pakket hebben de mogelijkheid om aanvullende algemeen vormende vakken te volgen om het matriculatie examen te kunnen afleggen. Leerlingen die in plaats hiervan direct voor de uitoefening van een vak kiezen, moeten vakexamens afleggen. Deze vakexamens vallen onder de verantwoordelijkheid van de overeenkomstige beroepstak (ambacht). Voor de toetsing binnen dit type beroepsonderwijs, dienen diverse beroepsverenigingen voorstellen in. Na het succesvol afleggen van de vakexamens, wordt het getuigschrift *Sveinprof* uitgereikt.

Binnen alle bovenbouw-typen worden er aan het eind van elk semester of schooljaar toetsen afgelegd. Niet alle vakken worden aan het eind van het semester of jaar getoetst; het eindresultaat is dan gebaseerd op continue toetsing en opdrachten.

Het voornaamste verschil tussen het nieuwe en het oude systeem is een verschuiving van een centraal gereguleerd curriculum naar een gedecentraliseerd curriculum. Het curriculum is nu ontwikkeld door de middelbare scholen conform het raamwerk dat door de centrale overheid is vastgesteld.

Binnen het nieuwe systeem nieuwe bovenbouw zijn 4 types (aangeduid met de term 'niveaus') te onderscheiden:

1. Niveau 1 (30-120 credits): algemeen vormend voortgezet onderwijs
2. Niveau 2 (90-120 credits): algemeen vormend en kort beroepsvormend onderwijs
3. Niveau 3 (150-240 credits): matriculatie examen beroepsvormend onderwijs
4. Niveau 4 (30-120 credits): aanvullend postsecundair beroepsvormend onderwijs

De omvang van elk niveau kan variëren van een 1/2 jaar (30 credits) tot 2 à 4 jaar (120-240 credits). Voor het matriculatie examen (*Stúdentspróf*), minimaal 200 credits te behalen.

Toelating hoger onderwijs

Voor toelating tot hogeronderwijsinstellingen dient men in beginsel geslaagd te zijn voor het matriculatie examen en het *Stúdentspróf* behaald te hebben.

De wetgeving op het gebied van het hoger onderwijs geeft hogeronderwijsinstellingen de vrijheid om hun eigen (aanvullende) toelatingscriteria te hanteren. Zo kan er voor toelating tot sommige opleidingen worden vereist dat het matriculatie examen in bepaalde vakken met een bepaalde minimale hoeveelheid studiepunten is afgelegd. Bovendien wordt er binnen het universitaire onderwijs een *numerus clausus* gehanteerd voor een beperkt aantal populaire opleidingen (bijvoorbeeld voor de bacheloropleiding verpleegkunde aan de Universiteit van Akureyri) en een toelatingsexamen (bijvoorbeeld voor bacheloropleidingen in de geneeskunde en fysiotherapie aan de Universiteit van IJsland).

Hoger onderwijs

IJsland kent de volgende 7 hogeronderwijsinstellingen:

1. *Háskóli Íslands* (Universiteit van IJsland)
2. *Háskólinn á Akureyri* (Universiteit van Akureyri)
3. *Háskólinn á Hólar* (Holar University College)
4. *Landbúnaðarháskóla Íslands* (Agricultural University of Iceland)
5. *Háskólinn á Bifröst* (Bifröst Business University)
6. *Háskólinn í Reykjavík* (Universiteit van Reykjavik)
7. *Listaháskóli Íslands* (Iceland Academy of the Arts)

De 4 eerstgenoemde instellingen worden door de staat gereguleerd. De laatste 3 instellingen zijn privé-instellingen die door de staat worden gesubsidieerd.

Universitair en hoger beroepsonderwijs

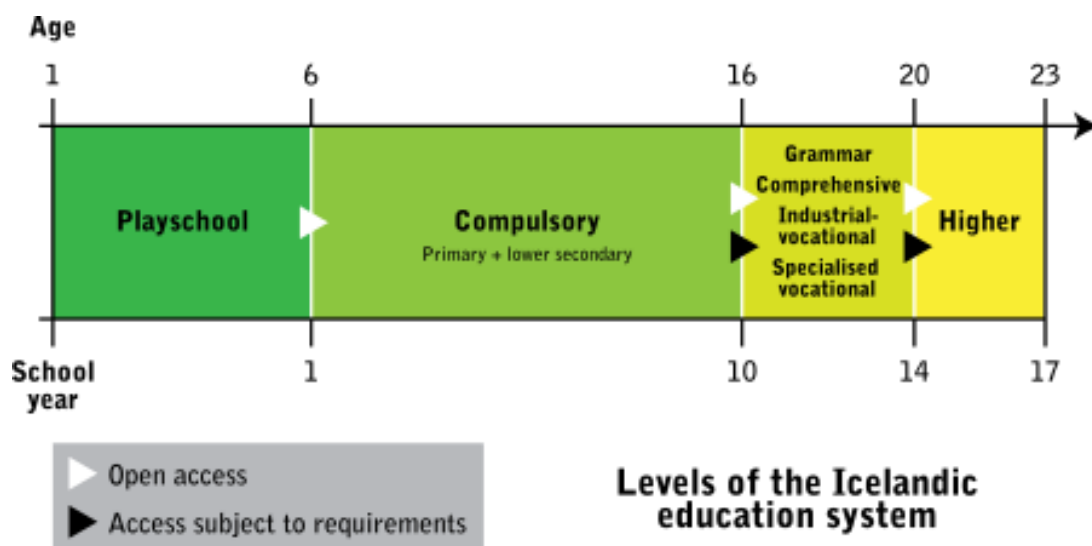
IJsland kent 4 universiteiten: de *Háskóli Íslands* (Universiteit van IJsland), de *Háskólinn á Akureyri* (Universiteit van Akureyri), de *Háskólinn í Reykjavík* (Universiteit van Reykjavik) en de *Landbúnaðarháskóla Íslands* (Agricultural University of Iceland). Naast wetenschappelijke opleidingen op bachelor- en masterniveau, biedt de laatstgenoemde instelling een aantal beroepsopleidingen op secundair onderwijsniveau en de *Háskólinn í Reykjavík* op hoger onderwijs voorbereidende opleidingen op secundair onderwijsniveau.

Beoordelingssystemen

Zowel in het voortgezet onderwijs als in het hoger onderwijs worden studieprestaties meestal uitgedrukt in cijfers. Deze lopen van 0 tot 10, waarbij 5 de laagste voldoende is

Binnen het IJslandse hoger onderwijs wordt sinds 2008 het *European Credit Transfer and Accumulation System* (ECTS) gehanteerd.

Kwalificatie	Betekenis
9 -10	Zeer goed tot uitstekend
7-9	Goed tot zeer goed
6-7	Ruim voldoende tot goed
5-6	Voldoende tot ruim voldoende
<5	Onvoldoende

(Bron: Nuffic, bewerkt)

6. Persoonlijk leiderschap

(overzichtsartikel 1)

Persoonlijk leiderschap ontwikkelen bij jongeren

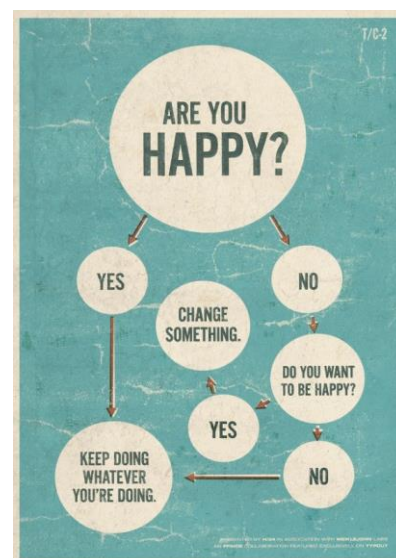
Waarom persoonlijk leiderschap in het onderwijs belangrijk is?

We leven in een wereld die zeer snel verandert. Sommigen spreken zelfs over een nieuwe industriële revolutie. Voor welke banen leiden we onze leerlingen eigenlijk op? En zijn deze banen er over 20 jaar nog? Voor scholen is het een uitdaging om toekomstbestendig (beroeps-)onderwijs vorm te geven, voor een toekomstbestendige generatie. Toekomstbestendig heeft vele vormen. In het groene beroepsonderwijs zien we in lesprogramma's bijvoorbeeld steeds meer aandacht voor duurzaamheid. Hier leren leerlingen een bijdrage te leveren aan een gezonde wereld en betrokken te zijn op onze planeet aarde. Een mooi initiatief om leerlingen te leren verantwoordelijkheid te nemen en zorg te dragen voor de omgeving en onze planeet. Daarnaast leven we in een maatschappij waarin mensen langer door moeten werken. Dat vraagt dat je zelf ook duurzaam inzetbaar bent en blijft. Welke vaardigheden hebben leerlingen nodig voor hun huidige en toekomstige functioneren? Hoe leren we ze fysiek en mentaal gezond (weerbaar en wendbaar) te zijn en te blijven? Om zelfstandig keuzes te kunnen maken en het belang voor de ander kunnen zien en te respecteren? Met levensvaardigheden leren we leerlingen om effectief om te gaan met de eisen en uitdagingen van alledag¹. Dat zijn: 'zelfbewustzijn' (bijv. zelfsturing en zelfbeeld), 'zelfmanagement' (bijv. omgaan met boosheid en stress), 'maatschappelijk bewustzijn' (bijv. empathie en accepteren van verschillen), 'relatievaardigheden' (bijv. omgaan met conflicten en weerstand bieden) en 'verantwoordelijk besluiten nemen' (bijv. kritisch en creatief denken). Als deze vaardigheden bij jongeren worden bevorderd groeit hun zelfvertrouwen en zelfsturend vermogen: ze hebben het gevoel dat ze beter in staat zijn situaties en hun gedrag te beïnvloeden. Ook vermindert probleemgedrag zoals pesten en stelen en depressieve gevoelens. Daarnaast zien we dat de studieresultaten en het plezier om naar school te gaan toeneemt. Levensvaardigheden zijn niet alleen vaardigheden die je aanleert. Het zijn gewoonten waar je niet meer over hoeft na te denken, vaardigheden die verinnerlijkt zijn, een levenshouding die duurzaam in de leerling een plek heeft gekregen. Waarmee leerlingen persoonlijk leiderschap tonen, wendbaar zijn en een passende blijvende plek in de samenleving kunnen vinden.

Wat is persoonlijk leiderschap?

Persoonlijk leiderschap is de vaardigheid jezelf te leiden, te ontwikkelen én te veranderen, op een manier die het beste bij jou en de omgeving past! Persoonlijk leiderschap gaat over verantwoordelijkheid nemen voor eigen gedrag, het formuleren van persoonlijke doelen, het managen van eigen tijd en planning (zelfmanagement). Met persoonlijk leiderschap leer je jezelf te reguleren, durf je verantwoordelijkheid op je te nemen, toon je zelfleiderschap en zelfdiscipline in de uitvoering. Ga je ondernemend en pro-actief aan de slag en werk je effectief samen. Maar hoe leren we onze leerlingen deze vaardigheden aan?

De '7 gewoonten' gebaseerd op het gedachtegoed van Stephen Covey's '7 Habits of Highly Effective People' heeft wereldwijd mensen meer zelfsturing én persoonlijke ontwikkeling gegeven. De 7 gewoonten zijn een

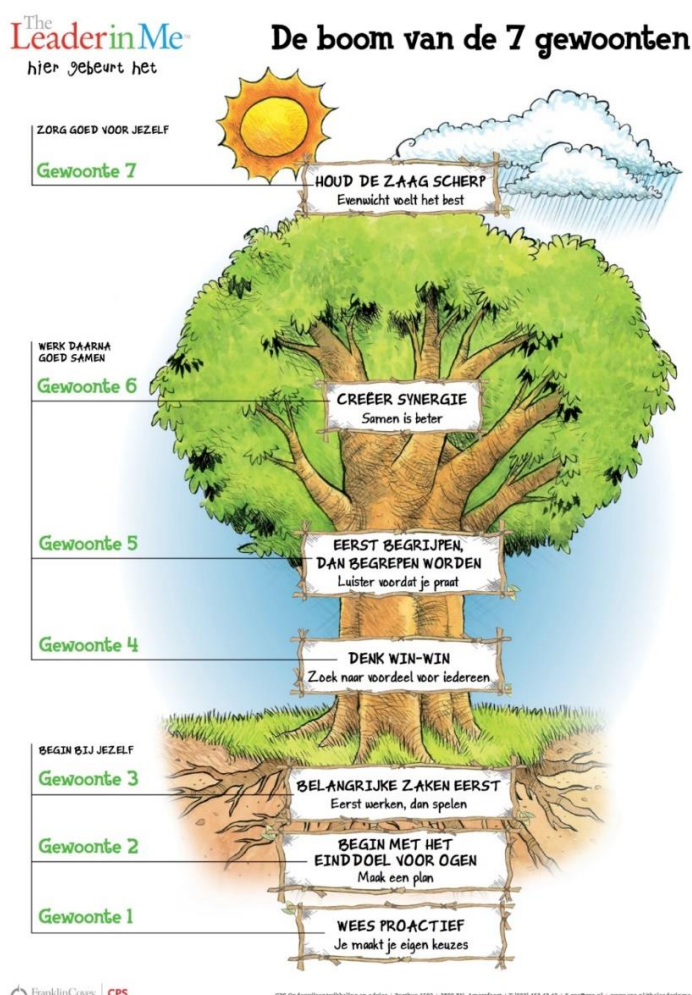
¹ Deze vaardigheden zijn op basis van literatuurreviews en meta-analyses (WHO, 2010; CASEL, 2014; Gravesteyn, 2011; Gravesteyn & Diekstra & Petterson, 2013; Gravesteyn & Diekstra, 2004) geïdentificeerd

krachtig kader, een handzame pedagogiek en didactiek voor de empowerment van jongeren. In scholen zien we dat terug in onder andere een pedagogische leerlijn (The Leader in Me) gericht op persoonlijke groei (ontwikkeling) en relaties met anderen. De 7 gewoonten stimuleren de ontwikkeling van zelfregulerende vaardigheden die leerlingen nodig hebben om tot algehele ontplooiing te komen en flexibel, wendbaar en weerbaar te zijn in de 21e eeuw.

Een Groeimodel van afhankelijkheid naar onafhankelijkheid naar wederzijdse afhankelijkheid

Persoonlijk leiderschap begint bij zelfleiderschap en te leren hoe je groeit van afhankelijkheid naar onafhankelijkheid en tenslotte wederzijdse afhankelijkheid, Uitgangspunt van de 7 gewoonten is dat je de invloed op je leven kunt vergroten door zelfleiderschap.

Daarvoor wordt in het onderwijs bij The Leader in Me gebruik gemaakt van het symbool van de boom. Een boom die staat voor leven, groei, bloei en ontwikkeling. Stevig geworteld in de aarde, omhoog reikend naar de hemel. Schuil- en tevens speelplaats, om in te klimmen en je 'levensuitzicht' te vergroten.

De wortels zijn goed zichtbaar op de afbeelding. Want dat is waarmee de boom stevig staat en niet zomaar om kan vallen. Met de wortels begint dan ook het leertraject van de leerlingen. De eerste 3 gewoonten gaan namelijk over jezelf. Ze betekenen: werken aan jezelf, overwinningen op jezelf. Met deze 3 gewoonten in je rugzak word je zelf initiatiefvol en stevig, zodat je niet 'zomaar omvalt', onzeker wordt, bang of klagerig bent, maar grip krijgt op sociale situaties en je eigen verantwoordelijkheid en aandeel ziet.

De stam staat symbool voor jou en je relaties met anderen. Vanuit jezelf (de wortels) bewandel je de weg naar de ander, naar 'samen' en samenwerking. De gewoonten 4, 5 en 6 gaan daarover. Kinderen leren win-win denken en anderen benaderen met een 'open mind', zodat iedereen er toe doet en ieders mening telt. Ze leren te luisteren met hun oren én hun hart (eerst begrijpen, dan begrepen worden), zoeken de samenwerking en leren talenten benutten, waarbij twee losse ideeën misschien wel tot een derde, nóg beter idee leiden

(synergie).

De kruin: tenslotte komt de boom tot volle bloei en groei! En dat kan alleen als je 'de zaag scherp houdt'! Dat wil zeggen: als je goed voor jezelf zorgt en jezelf voedt, letterlijk en figuurlijk, op 4 terreinen. Mentaal (hoofd), door jezelf te voeden met bijvoorbeeld mooie boeken en muziek, sociaal-emotioneel (hart), door mensen op te zoeken die je lief zijn, of inspireren. Spiritueel (ziel), door bijvoorbeeld te mediteren, naar de

kerk te gaan of rust te vinden in de natuur. En fysiek (lichaam) door regelmatig te bewegen, gezond te eten en op tijd naar bed te gaan. Gewoonte 7 gaat hierover.

Hoe 7 gewoonten zorgen voor eigenaarschap en persoonlijk leiderschap bij leerlingen?

De eerste 3 eigenschappen worden ook wel de persoonlijke overwinning genoemd. Deze eigenschappen dragen bij aan het leren kennen en benutten van eigen capaciteiten en motieven, wensen en waarden. Het ontwikkelen van zelfsturing en het managen van eigen leven, leren en loopbaan. Om effectief met anderen te kunnen samenwerken is het nodig de eigenschappen: denk in win-win, eerst begrijpen dan begrepen worden en creëer synergie te ontwikkelen. Die eigenschappen zijn gericht op effectieve communicatie en samenwerking met anderen, netwerken en relaties te onderhouden met het werkveld.

Leerlingen die leren en leven volgens de 7 eigenschappen zorgen voor blijvende zelfsturing op hun leren en persoonlijke leven door:

Gewoonte 1: Wees proactief - Je maakt je eigen keuzes

Ik neem de verantwoordelijkheid voor mijn eigen leven, ik ben trots op mezelf en neem initiatieven om mijn leven en studieloopbaan vorm te geven

Hoewel we niet kunnen bepalen wat er allemaal op ons afkomt, kunnen we wel kiezen hoe we daarmee omgaan. 'Wees proactief' gaat over de vraag: neemt een leerling die keuzevrijheid ook serieus? Als iets fout dreigt te gaan, hoe kun je daar dan zelf iets aan doen in plaats van iemand anders de schuld te geven? Als leraar kunt u kinderen leren initiatief te nemen en keuzes te maken. Door ze hun eigen verantwoordelijkheid en leiderschapstaken te geven, krijgen ze steeds meer regie over hun eigen leven.

Gewoonte 2 Begin met het einddoel voor ogen- Maak een plan

Ik weet wat ik wil bereiken in het leven, waar ik heen wil en kan realistische doelen stellen

Het is belangrijk dat leerlingen leren om niet zomaar ergens aan te beginnen, maar doelen leren stellen en het stappenplan kunnen bedenken hoe ze dat kunnen bereiken. Hier zit "het nut ervan" voor leerlingen. Leerlingen leren zo gestructureerd en volgens een plan te werken en u helpt ze steeds een stukje zelfstandiger te worden.

Gewoonte 3: Belangrijke zaken eerst - Eerst werken, dan spelen

Ik doe de belangrijkste dingen eerst, ik maak een plan en weet hoe ik prioriteiten kan stellen

Dit geldt ook na schooltijd. U leert leerlingen de gewoonte dat belangrijke zaken gepland moeten worden. Het werken met een duidelijke dag- en weekplanning geeft rust (het brein houdt van regelmaat) en zorgt ervoor dat de belangrijke dingen ook daadwerkelijk gebeuren. Het gaat dan niet alleen om huiswerk, maar ook om sporten, het verzorgen van huisdieren etc. Het aanleren van plannen is niet moeilijk. De mindset die erbij hoort is wat lastiger: omarm dat jij regie hebt op de dag in plaats van andersom.

Gewoonte 4: Denk win-win - Zoeken naar voordeel voor iedereen

Ik ga ervan uit dat iedereen kan winnen, als er conflicten zijn probeer ik die met respect voor iedereen op te lossen

Dat klinkt volwassen, win-win. Toch kunnen ook tieners hier heel goed mee om gaan. Als je ruzie hebt, of een verschil van mening, moet de oplossing voor beide partijen goed zijn, anders gaat het niet werken. Deze gewoonte gaat over denken vanuit overvloed, samen succesvol zijn: welke oplossing werkt voor iedereen? Denk hierbij aan het voorkomen of oplossen van pestgedrag. De gewoontes 4, 5 en 6 staan sterk met elkaar in relatie: de mindset van gewoonte 4, de vaardigheid van gewoonten 5 en het gevolg, resultaat van gewoonte 6.

Deze mindset is van groot belang in vervolgopleidingen (MBO/HBO) waar de competentie samenwerking een belangrijke plek heeft.

Gewoonte 5: Eerst begrijpen, dan begrepen worden - Luister voordat je praat

Ik luister echt naar mensen, ik stel mijn oordeel uit en ik probeer zaken door verschillende brillen te bekijken en te begrijpen

Praten met of tegen elkaar, dat is het verschil: bij het samenwerken (denk aan groepswork, presentaties, (sector/profiel)werkstukken) zien we dat leerlingen veelal vanuit hun eigen beelden de samenwerking aangaan, met alle gevolgen van dien (samenwerking lukt niet, ruzie, onvoldoendes). De vaardigheid van het empathisch luisteren vergt veel training, maar is voor leerlingen (en volwassenen) ontzettend belangrijk voor goede relaties met anderen.

Ook als volwassenen zijn we nogal eens geneigd om bij leerlingproblemen de oplossing direct te willen aandragen. Het effect is echter dat leerlingen afhankelijk worden, reactief gedrag vertonen en geen eigenaar zijn van de oplossing, met als gevolg geen duurzaam (blijvend) resultaat.

Gewoonte 6: Synergie - Samen is beter

Ik werk samen met anderen, dan bereiken we meer, samen komen we tot andere oplossingen ideeën (1 + 1 = 3, 10 of soms wel 100!)

Synergie draait om samenwerken. De goede dingen van een ander zien en gebruiken. Het gaat hier niet alleen over de samenwerking in schoolverband, maar bijvoorbeeld ook om sporten in een team. Het lijkt op win-win, maar win-win gaat over jouw manier van denken: welke oplossing is goed voor iedereen? Synergie gaat over hoe je samen tot de beste oplossing komt. Daarbij gaat het over: Wat is jouw idee?_Wat is mijn idee?_ Wat zijn andere ideeën die we kunnen bedenken?_Welk idee kiezen we?

Als je het standpunt van de ander echt probeert te begrijpen, en eigen standpunten los kunt laten, dan ontstaat er ruimte voor nieuwe - en betere! - oplossingen.

Gewoonte 7: Houd de zaag scherp - Evenwicht voelt het best

Ik doe regelmatig aan sport, eet gezond en breng tijd door met vrienden. Ik leer niet alleen op school, maar ook thuis en buiten.

Zorgen voor jezelf. Het klinkt zo logisch, maar zien we het de leerlingen ook altijd doen? Hobbies, spelen, sporten, even helemaal niets doen.... je hebt het nodig om bij te tanken. Bij kind zijn hoort ook experimenteren en je af en toe te buiten gaan aan ongezonde dingen. Weten leerlingen eigenlijk hoe ze goed voor hun lichaam moeten zorgen? Hoe verslavend sommige zaken kunnen zijn? Wat de gevolgen kunnen zijn?

Dagen leerlingen zichzelf voldoende uit om creatief te zijn? Hoe faciliteren wij leerlingen om hun weg te vinden in relaties met en gevoelens voor anderen? Leren we leerlingen om inspiratie te zoeken, te vinden en wellicht zelfs uit te dragen?

Hoe kun je starten met persoonlijk leiderschap in school?

De 7 gewoonten werken 'van binnen naar buiten'. Goed voorbeeld doet immers goed volgen. Dit is het uitgangspunt van de zeven gewoonten. Als je als docent, leidinggevende wilt dat leerlingen duidelijke doelen stellen en actief met de les bezig zijn, is het belangrijk dat ze weten en merken dat jij als docent ook doelen stelt, verwachtingen in positieve zin uitdraagt en helpt hun eigen waarden en mogelijkheden te zien. De zeven gewoonten worden dus (voor)geleefd.

Door als docenten-, managementteam stap voor stap de 7 gewoonten eigen te maken, creëer je binnen het team meer verbinding, werk je actief aan het vergroten van het onderling vertrouwen en betrokkenheid. En heb je een gemeenschappelijke, compacte taal om met elkaar een professioneel gesprek te voeren. Op een effectieve manier feedback te geven en te ontvangen. Doordat je werkt vanuit synergie waarin verschillen gewaardeerd worden, versterk je ieders professionele kracht. Ieder teamlid levert daarmee een concrete bijdrage aan een professionele cultuur en is er gedeeld leiderschap binnen het team voor het behalen van gezamenlijk bepaalde resultaten.

Natuurlijk zijn er ook lessen om de 7 gewoonten te introduceren, waarin leerlingen ze leren herkennen en toepassen. Uiteindelijk gaat het echter om integreren van de gewoonten niet alleen in het curriculum maar in alle handelen (cultuur). In scholen die werken met de 7 gewoonten zien we dat *68 procent* van wat docenten op school deden, door leerlingen zelf gedaan wordt. Doordat leerlingen persoonlijk leiderschap tonen, de verantwoordelijkheid voor hun eigen leren en leven pakken. In samenwerking zien we dat ze uitgaan van de mindset win-win, écht luisteren en effectief samenwerken.

Paradigma's vormen een belangrijk fundament onder de 7 gewoonten, paradigma's bepalen hoe we ons gedragen. Een paradigma is de mentale 'bril' waardoor je naar de werkelijkheid kijkt. Deze blik op de wereld bepaalt - bewust of onbewust - je handelen. En je handelen op basis van dit paradigma zorgt voor bepaalde resultaten. Om gewoonten te veranderen is het van belang

om je eigen paradigma's (en die van het team) te onderzoeken en aan te passen.

Het paradigma van waaruit we werken bij de 7 gewoonten is dat wij onze leerlingen het adaptieve vermogen kunnen aanleren dat hen in staat stelt om de uitdagingen van de toekomst met zelfvertrouwen aan te gaan! Als we dat doen vanuit de overtuiging (paradigma) dat de leerling invloed heeft op zijn eigen welzijn en een actieve bijdrage levert aan het welzijn van anderen. Dan vraagt dat van de leerlingen dat zij weten wie zij zelf zijn, wat hen drijft en inspireert en wat hun rol in de samenleving is. Dit leidt tot leerlingen die op basis daarvan verantwoorde keuzes leren maken en op die manier hun persoonlijkheid ontwikkelen. Leerlingen die bovendien oog hebben voor de ander en de waarde inzien van onderlinge verschillen. Omdat ze met die verschillen elkaar kunnen aanvullen, het wederzijds begrip en vertrouwen kunnen vergroten en kunnen komen tot gezamenlijke resultaten.

Ik wens u een inspirerende reis toe!

Ariana Verbaan, gastspreker op 14/9/2018.

Ariana Verbaan is haar loopbaan als docent biologie gestart op een groene school. Raakte geïnteresseerd in het begeleiden van leerlingen. Studeerde sociale pedagogiek om vanuit de rol van mentor en decaan leerlingen effectiever te begeleiden. Ze is adviseur bij CPS, gecertificeerd Coveytrainer en begeleidt scholen die met de 7 gewoonten willen werken en een pedagogische leerlijn ontwikkelen. Haar drive is het vak pedagogiek en persoonsvorming op de kaart te krijgen in scholen waardoor persoonlijke ontwikkeling, mentale gezondheid voor jongeren weer een plek heeft.

6.2

Meisjes ravotten, jongens leren over gevoelens, welkom in IJsland Aparte klassen voor jongens en meisjes.

(Overzichtsartikel 2)

In Nederland laat af en toe de discussie op, in IJsland doen ze het. Om meisjes te leren meer ruimte voor zichzelf op te eisen. Dat slaat aan.

Op het schoolplein van Laufasborg in Reykjavik is een opvallende scheiding: de jongens spelen rechts, de meisjes spelen links. Het speelterrein is groot, en overal liggen takken, autobanden, zand en er scharrelen kippen rond die door de kinderen achterna worden gezeten.

Het is een van de scholen die werken volgens het **Hjalliprincipe**: een systeem dat door de IJslandse lerares **Margrét Pála Ólafsdóttir**

is opgezet om traditionele rolpatronen en stereotypen in de samenleving te doorbreken door kinderen al op heel jonge leeftijd dezelfde kwaliteiten aan te leren. Niet alleen de lessen zijn gelijk, ook speelgoed en kleding zijn voor iedereen hetzelfde.

In IJsland ging de eerste Hjallischool twintig jaar geleden open. Inmiddels zijn het er zeventien. In totaal volgen zo'n tweeduizend kinderen dit onderwijs en werken er inmiddels 450 leerkrachten op de scholen. Ze zijn voor kleuter- en basisonderwijs, want daar gaat het al mis tussen de seksen, volgens initiatiefneemster Ólafsdóttir. Ze begon in 1989 te werken als leerkracht en zag met verbazing hoe bepaalde genderpatronen al op zeer jonge leeftijd ontstaan en in stand worden gehouden. Jongens bleken gewend de ruimte op te eisen en zichzelf centraal te stellen, waar meisjes zich schikken en geneigd zijn zichzelf onzichtbaar te maken.

*Het woord **Hjalli** heeft verschillende betekenissen in het IJslands. Vroeger brachten de IJslandse vissers de vis naar hun vrouwen, die ze schoonmaakten en voor verkoop klaarmaakten. Hun werkgebied heette de fiski hjadlur, en de afgeleide naam is een eerbetoon aan het harde werk van vrouwen destijds. Maar het heeft ook een andere symbolische betekenis: wie een 'hjalli' heeft beklommen, heeft zijn of haar moeilijkheden overwonnen en een nieuw levensdoel gevonden.*

Kleine fundamentalisten

Ze probeerde daar verandering in brengen, maar dat was lastig. "Ik was vooral bezig tegen de jongens te zeggen dat ze dit niet mochten doen, dat niet mochten aanraken, stil moesten zitten enzovoorts. De meisjes probeerde ik aan te moedigen meer voor zichzelf op te komen en de aandacht op te eisen, maar daar gingen de jongens weer tegenin." Uiteindelijk, zegt Ólafsdóttir, verloor iedereen. "De jongens omdat ze op een negatieve manier aandacht bleven vragen en kregen, de meisjes omdat ze zich door mijn aanmoedigingen niet goed genoeg voelden en ik omdat deze manier van aandacht verdelen me bakken energie kostte."

Dat moest anders, besloot Ólafsdóttir, en ze ontwikkelde het zogenaamde 'Hjallimodel', waarbij jongens en meisjes uit elkaar worden gehaald en apart dezelfde lessen volgen. Dat lijkt misschien ouderwets, maar dat is het niet, zegt Ólafsdóttir. "In gemixte setting zijn ze zich erg bewust van elkaar: de meisjes kijken hoe de jongens zich gedragen en vice versa. Door ze te scheiden komt er rust in de tent. De jongens hoeven niet meer tegen de meisjes op te boksen en kunnen alle ruimte claimen die ze nodig hebben. En dat geldt andersom evengoed."

"Twee- en driejarigen zijn echte fundamentalisten op die leeftijd", zegt Ólafsdóttir. "Ze volgen het voorbeeld dat ze zien." Ze geeft een voorbeeld van een vriendin, die lang op het platteland woonde met haar man. Samen verdeelden ze het werk: zij verwisselde net zo goed banden als hij kookte. "Maar toen verhuisden ze naar Reykjavik, en omdat hun zoontje gek was van bussen, besloten ze op een dag om de bus te nemen. Maar hun zoon weigerde de bus in te stappen: er zit een vrouw achter het stuur, en dat kende hij niet van de films en boekjes over bussen had bekeken. Je ziet, op die leeftijd zijn kinderen veel traditioneler dan wanneer ze twintig zijn en zelf kunnen nadenken."

Dus dat hippe genderneutrale opvoeden is zo gek nog niet? Ólafsdóttir lacht. "Als vaders en moeders zich precies hetzelfde zouden gedragen, dezelfde kapsels en kleren hebben en hun kinderen niet in aanraking komen met reclames, films of winkels waar ze speelgoed aanbieden per sekse, en het gezin in een grot in Antarctica zou leven, dan zou genderneutraal opvoeden mogelijk zijn. Maar de vraag is of je dat moet willen, want dat lijkt me ook vrij eenzaam."

Op de Hjallisschool begint de dag met een gezamenlijk ontbijt, waarna de kinderen zich splitsen en kiezen wat ze willen doen. In die gescheiden lessen wordt onder meer aandacht besteed aan sociale interactie, of weerbaarheid. Ólafsdóttir: "We leren meisjes bijvoorbeeld voor zichzelf op te komen, door ze te laten schreeuwen, luid te zijn of ze opzettelijk de regels laten overtreden."

Een eigen stuk op het plein

Minstens een keer per dag ontmoeten de kinderen elkaar en spelen ze samen. En ze zien elkaar op het schoolplein, dat weliswaar opgedeeld is, 'maar het is natuurlijk geen Berlijnse muur'. Hoewel de kinderen over het algemeen op hun eigen helft blijven, sjoeken ze ook gezamenlijk stenen naar hun helft van het plein. De meisjes stappen net zo brutaal rond als de jongens. Ze gooien autobanden over het plein en zitten elkaar achterna. Verderop zijn de jongens een zware boomstam aan het versjoeken. Warm gekleed met muts en sjaal en rode laarsjes is het soms lastig uit te maken of het een jongen of een meisje betreft.

We leren meisjes bijvoorbeeld voor zichzelf op te komen door ze te laten schreeuwen of luid te zijn.

Margrét Pála Ólafsdóttir, initiatiefneemster
Hjalliprincepe

In eerste instantie wilde Ólafsdóttir het plein gebruiken om de kinderen daar gezamenlijk te laten spelen, maar dat bleek niet te werken: de jongens en meisjes vervielen al snel weer in hun oude rolpatronen. Dus besloot ze in navolging van de klassen ook het plein te splitsen. "De reacties waren tekenend en bevestigden wat ik eerder zag. De jongens zeiden, waarom neem je ons ons schoolplein af? De meisjes zeiden, wauw, is deze hele helft alléén voor ons?" Ze lacht opnieuw.

Buiten is het speekwartier inmiddels afgelopen. De jongens en meisjes maken elk een lange rij voordat ze naar binnen mogen. Ólafsdóttir wijst op hun handen, die netjes achter hun rug zijn gevouwen. "Dat leren we zowel de jongens als de meisjes, maar om verschillende redenen. De jongens leren zo om hun handen in bedwang te houden, en niet overal aan te zitten: het is een vorm van discipline." De meisjes daarentegen leren we het aan omdat ze geneigd zijn zich onzichtbaar te maken, in elkaar te kruipen. Wanneer ze hun handen achter hun rug vouwen gaat hun borst automatisch vooruit en hun kin omhoog." Met serieuze gezichten lopen de kinderen rustig naar binnen. Geen geschreeuw, getrek of geduw. Ólafsdóttir: "Je ziet: het lichaam disciplineert de geest."

Trouw, I.Schoenmacker, 18 mei 2018

6.3

Hoe IJslandse tieners drank en sigaretten inruilden voor sport

(Overzichtsartikel 3)

Artikel (ingekort) in Volkskrant (2017): <https://verhalen.volkskrant.nl/ijsland%20#9155>

Hoe IJslandse tieners de drank, wiet en sigaretten lieten staan en gingen sporten, en wat andere landen kunnen leren van dit succesverhaal.

Het is geen ongebruikelijk tafereel op het noordelijke vulkaaneiland: scholieren tussen de 13 en 16 jaar die na schooltijd, in de middag maar ook regelmatig 's avonds, op school komen 'hangen'. Dat georganiseerde hangen vindt plaats bij een **félagsmidstöðin**, letterlijk 'vrijtijdsclub' en misschien nog wel het best te omschrijven als buurthuis voor pubers.

Drank-en drugpreventie

Waar Finland qua onderwijssuccessen internationaal al jaren gidsland is, lijkt IJsland dat sinds enige tijd op het terrein van drank- en drugspreventie onder jongeren. Tot een jaar of vijftien geleden waren IJslandse (jonge) tieners nog grootgebruikers van drank en softdrugs, met alleen de pubers in Litouwen boven zich. Inmiddels is het tegenovergestelde het geval.

'Vrouw van het jaar'

De gemiddelde 15-jarige IJslander drinkt niet, rookt amper en sport vijf keer per week. Hoe hebben de IJslanders dat voor elkaar gekregen?

Aan de wieg van het gekeerde tij staat een frêle socioloog met een goed gevoel voor marketing en de welluidende naam Ingá Dóra Sigfúsdóttir > Sigfúsdóttir (50), vorig jaar in IJsland vanwege haar maatschappelijke verdiensten verkozen tot 'vrouw van het jaar', is al sinds de jaren negentig als onderzoeker van drank- en drugsgebruik onder jongeren werkzaam aan de Universiteit van Reykjavik.

Sigfúsdóttir introduceerde eind jaren negentig een jaarlijkse anonieme enquête onder scholieren in drie leeftijdsgroepen: 10 tot 13, 14 tot 16 en 16 tot 20 jaar. Voor onderzoeksdoeleinden.

De eerste uitkomsten gaven haar behoorlijke buikpijn: bijna de helft van alle 14- en 15-jarigen dronk niet alleen vaak, maar ook veel (lees: elke maand minimaal één keer dronken). Als socioloog was ze bekend met de mogelijke gevolgen van middelengebruik op jonge leeftijd: slechtere schoolprestaties, psychische problematiek, agressief of crimineel gedrag en een flinke kans op onmatig gebruik in de volwassenheid. Dit kon zo niet langer, dacht ze. Hoewel ze wel een drempel over moest om tot actie over te gaan. IJslanders houden namelijk niet van regels, licht Sigfúsdóttir toe. Beetje bij beetje ontstond zo een soort maatschappelijke beweging, zegt Sigfúsdóttir. 'Het klinkt gek, maar het benoemen van het probleem, het herkennen, was misschien wel de belangrijkste stap.'

Omdat de enquête niet alleen vroeg naar middelengebruik maar ook naar vriendschap, vrijetijdsbesteding, de relatie met ouders en interesses als sport of muziek, kwamen een paar zaken aan het licht. Meer sporten, voldoende leuke activiteiten na school en ouders die weten wat je zoal uitspookt, bleken de meest beschermende factoren tegen (excessief) middelengebruik te zijn.

'Youth of Iceland'

In diezelfde periode raakte Sigfúsdóttir geïnspireerd door de ideeën van de Amerikaanse hoogleraar psychologie en verslavingszorg Harvey Milkman, die deeltijd aan de Universiteit van Reykjavik werkte. Milkman had er al een half leven werk en onderzoek in de verslavingszorg opzitten en hij verkondigde graag zijn theorie dat exorbitant middelengebruik doorbroken kan worden door mensen alternatieve activiteiten te bieden. Het bracht Sigfúsdóttir op een idee. Wat nou als je die alternatieve activiteiten niet aanbiedt aan een groep die al een probleem heeft, maar aan de groep die nog niets gebruikt, preventief dus?

Met deze gedachte in het achterhoofd tekenden in 1999 betrokkenen uit allerlei werkvelden (burgemeesters, hulpverleners, wetenschappers, docenten, sporttrainers en ouders) een akkoord, onder de naam 'Youth of Iceland'. Waarin het doel volgens Sigfúsdóttir eenvoudigweg werd omschreven als 'elk jaar dat we ze van de drank af weten te houden, is winst'. Droogjes: 'Het blijft wel IJsland, geen enkele volwassene wil zijn kind tot levenslange geheelonthouder opvoeden.'

IJslandse voorbeeld

Sigfúsdóttir vertelt dat eerdere preventie voornamelijk bestond uit voorlichting. Vertellen hoe slecht alcohol is, of blowen. Dat werkt in het beste geval amper en het slechtste geval als een reclamefolder voor experimenteren.

De nieuwe IJslandse aanpak is een combinatie van wetgeving, maatschappelijk bewustzijn en het bieden van alternatieven. Er kwamen nieuwe wetten op het gebied van verkoop (tabak vanaf 18 jaar en drank vanaf 20) en reclames (geen enkele voor drank en tabak).

En - niet onbelangrijk - er kwam een officiële avondklok. Jongeren tot 16 jaar mogen na tien 's avonds niet onbegeleid op pad. In de zomer, als de IJslandse dagen niet meer overgaan in nachten, ligt de grens op middernacht. Officiële handhaving is er niet, er zijn geen boetes of straffen bij overtreding. Bij navraag onder jongeren, ouders en docenten blijkt de regel (die via campagnes op scholen is verspreid) tamelijk serieus te worden nageleefd. Kwestie van sociale controle, stelt Sigfúsdóttir terloops vast.

Naar de voetbal training in Vodafone höllin Hlíðarenda, Reykjavik, IJsland.

Tot 16 jaar traint de meerderheid van de jongeren 4 tot 5 keer per week.

Foto Marlina Waldthausen.

En daarmee raakt de IJslandse een belangrijke snaar. Want dat is precies ook het punt dat internationale experts noemen als ze een kanttekening plaatsen bij het IJslandse succesverhaal. Geweldig wat ze doen daar, maar een-op-een

exporteren naar andere landen is onmogelijk, want IJsland is uniek. Een geïsoleerd land zonder burens, met weinig inwoners en weinig sociale- en inkomensongelijkheid.

'Houd jongeren bezig, voorkom verveling, zorg voor sterke betrokkenheid van ouders en veel samenwerking tussen ouders en scholen'. En misschien wel de doeltreffendste overheidsactie in

IJsland was de introductie van de **frístundskortíð**, een activiteitenkaart voor ieder kind, ter waarde van 35 duizend kronen (ruim 300 euro). In te wisselen bij elke sportclub, toneelvereniging of muziekschool. Ouders kregen via voorlichtingsavonden op school bovendien allerhande advies. Zoals: breng meer tijd door met je kind. Juist beginnende pubers hebben dat nodig, ook al doen ze alsof dat niet zo is, volgens Sigfúsdóttir. 'En weet waar je kind is, met wie, weet wie zijn of haar vrienden zijn.'

Omdat de leerlingenquêtes jaarlijks werden gehouden, werd duidelijk welke zaken werkzaam waren en welke niet. Al blijft een direct oorzakelijk verband voor sociale wetenschappers lastig aan te tonen, erkent Sigfúsdóttir. Maar het feit dat alle beschermende factoren omhoog zijn gegaan en het drink- en rookgedrag tegelijkertijd is afgenomen, zegt haar genoeg.

Embla Rún Halldórsdóttir (16) doet moderne dans, zingt en is vloeiend in drie talen. 'Drinken doe ik wel als ik oud ben, ik heb er geen tijd voor', vertelt Halldórsdóttir terwijl ze haar kuiten masserend opwarmt in de hal van de balletschool. Hier komt ze vier keer per week, een getal dat geen uitzondering maar norm blijkt te zijn voor sportactiviteiten onder IJslandse jongeren.

Het leven van IJslandse pubers zit simpelweg te vol om te lanterfantten of te experimenteren met drank of drugs, zo lijkt het. "We hebben een nieuwe traditie gecreëerd, analyseert voetbaltrainer Stefansson. 'We houden onze jongeren als gemeenschap bezig en in de gaten. En niet op een overdreven manier. Dit is 'het nieuwe gewoon'".

Wildhangen doen zelfs IJslandse tieners weleens, zo blijkt bij een bezoek aan een van Reykjavíks grootste winkelcentra, Kringlán. Isak (14), Mauri (15), Huguín (14) en een vriendin die meteen wegloopt ('haar ouders mogen absoluut niet weten dat ze rookt') sporten niet ('gatver'), roken en drinken wel ('tuurlijk'). Isak kent een dealer van illegale huisgestookte drank, landí.....

IJslandse lessen voor Nederland

De IJslandse getallen liegen er niet om. Waar in 1998 bijna de helft van alle 15- en 16-jarigen in de voorgaande maand weleens dronken was geweest, is dat in 2016 nog maar 5 procent in die leeftijdsgroep. Cannabisgebruik daalde van 17 naar 7 procent en het percentage jongeren van 14 tot 16 dat dagelijks rookt van 23 naar 3 procent.

Uit Trimbos-onderzoek onder scholieren blijkt dat in 1999 34 procent van de 15-jarigen in de afgelopen maand dronken was geweest, tegenover 22 procent in 2015. In diezelfde jaren daalde het cannabisgebruik van 25 naar 17 procent.

Het IJslandse model is ook niet een en al walhalla. IJslanders zijn vooral goed in uitstellen. Zoals de IJslandse preventie-onderzoeker Ingá Dóra Sigfúsdóttir zegt: elk jaar dat een tiener later begint met drinken is winst. Maar laat de grote uitdaging in Nederland nou net de groep grootverbruikers boven de 16 zijn. Daar hebben ze in IJsland ook geen oplossingen voor.

7. Reykjavik

Bezienswaardigheden Reykjavik en omgeving.

Er wonen slechts 130.000 inwoners in Reykjavik. De beste reistijd voor de omgeving rondom Reykjavik is mei en september. Juni t/m augustus zijn de drukste maanden in Rndom Reykjavik, waarbij de wegen op het hele eiland bereikbaar zijn.

Klimaatcijfers

De onderstaande cijfers zijn op basis van geregistreerde langjarige weergegevens en gelden voor Reykjavik:

	gemiddelde maximum temperatuur (°C)	gemiddelde minimum temperatuur (°C)	gemiddeld aantal uren zon per dag	gemiddeld aantal dagen neerslag per maand	gemiddeld aantal mm neerslag per maand	gemiddelde zeewater temperatuur (°C)
januari	1	-4	1	18	•••	4
februari	2	-3	2	16	•••	3
maart	3	-2	3	19	•••	3
april	5	-1	4	18	•••	3
mei	9	3	6	16	•••	4
juni	11	6	5	17	••	6
juli	13	7	6	17	••	8
augustus	12	7	5	18	•••	8
september	9	4	4	18	•••	7
oktober	6	1	2	20	•••	5
november	2	-2	1	18	•••	5
december	1	-4	0	20	•••	4

• = 0-5 mm •• = 6-30 mm ••• = 31-60 mm •••• = 61-100 mm ••••• = 101-200 mm •••••• = meer dan 200 mm

- In Reykjavik is het noorderlicht te zien (van september tot april).
- De winkels gaan na 10.00 uur open.
- Alles in het centrum is op loopafstand.
- U kunt een Reykjavik Welcome Card aanschaffen: deze biedt heel veel kortingen. Zo mag je bijvoorbeeld gratis de musea in en kun je ook voor nop de vele thermale baden in de stad uitproberen. De prijzen vallen ook ontzettend mee: ze variëren van ongeveer €18,- (24 uur geldig) tot €32,- (72 uur geldig). Hoewel Reykjavik weinig inwoners telt, wil dat niet zeggen dat er weinig bezienswaardigheden te zien zijn. Het centrum zelf is een eye-catcher op zich met alle kleurrijke en bijzondere gebouwen. De weg kwijtraken is bijna niet mogelijk; ongeveer elke straat komt uit op de Laugavegur, de hoofdstraat. Let vooral ook op de mooie graffiti die je overal ziet!

Oude Haven:

Bezoek aan Reykjavik is niet compleet zonder een bezoekje aan de oude haven. Zie de vissersboten langzaam binnenkomen en aanschouw de vele andere schepen die hier aangemeerd zijn. Hier vind je trouwens ook veel bedrijven die dagtours aanbieden om walvissen te spotten, en enkele koffietentjes en restaurants.

resemble the basalt lava columns of Iceland's landscape, especially the ones surrounding Svartifoss waterfall in Skaftafell.

Neem de lift in de **Hallgrímskirkja**. Een prachtig gebouw (m.n. van buiten, 73 meter hoog) en voor €5,- sta je bovenin de toren met een geweldig 360 graden uitzicht. Aanrader: ga vroeg, op heldere dagen zie je hier de zon prachtig opkomen!

Hallgrímskirkja, the parish church of Reykjavik. Completed in 1986 it is said to have been designed to

Smul van de IJslandse keuken:

De IJslandse keuken is een fijne mix van zuivel- en vleesproducten zoals lam en vis, vergezeld van stevige kost in de vorm van aardappelen en knolrapen. Verras je smaakpapillen met deze bijzondere IJslandse etenswaren:

Skyr - deze IJslandse versie van onze koeienyoghurt is inmiddels ook te vinden in het Nederlandse winkelschap. Althans, het lijkt op yoghurt, maar is het niet helemaal. Skyr is een soort kwark, gemaakt van gepasteuriseerde, afgeroomde melk en levende bacterieculturen. Het product vormt de basis van de IJslandse keuken en is verkrijgbaar in meerdere smaken.

Hákarl gefermenteerd of gerijpt haaienvlees. Heeft een zeer uitgesproken smaak met een sterke, doordringende ammoniakgeur en vissige ondertoon. Of je houdt ervan of je haat het, er zit eigenlijk niets tussenin. Het vlees, vaak afkomstig uit Groenland ondergaat een sterk fermentatieproces en wordt gedurende vier tot vijf maanden gedroogd. Het maakt deel uit van de Þorramatur (zie het volgende gerecht) dat vaak tijdens de Þorablót festivals geserveerd wordt.

Þorramatur (gezouten vlees en vis) - Þorramatur is ontstaan vanuit een eeuwenoude traditie om vlees te laten gisten of fermenteren zodat het langer houdbaar zou blijven. Vandaag de dag vind je een selectie van Þorramatur bij buffetten en bekende midwinterfestivals.

Saga Museum

In één van de zes warmwatertanks van de Perlan is dit museum gevestigd. De 17 exposities nemen je mee naar de tijd van de Vikingen. De plaats waar het museum staat is ook nog eens heel bijzonder. Op een heuvel met tienduizenden bomen. Dit is de enige plaats in IJsland waar je zo veel bomen bij elkaar ziet. Het uitzicht is bovendien spectaculair. Het Perlan is bovendien gratis te bezoeken.

Stadswandeling Reykjavik: Het oude centrum ontdekken. Het ideale punt om van start te gaan in Reykjavik is het meertje [Tjörninn](#), gelegen midden in het oude centrum van de stad, omringd door restaurants, musea en kerken. Loop binnen bij het moderne stadhuis aan het water, waar je een waanzinnige 3D-kaart van IJsland vindt: piepkleine dorpjes verdwijnen

in het niets tussen de besneeuwde toppen van bergen en vulkanen. Van hieruit kun je gemakkelijk zelf het historische stadscentrum ontdekken of deelnemen aan een gratis stadswandeling, die vertrekt vanaf het [Laekjartorgplein](#). Het stadscentrum is zeer compact en je vindt er bijna al Reykjavik's bezienswaardigheden, de kleurige huisjes en gezellige pleintjes zorgen voor een dorps sfeer.

Vanuit het oude centrum loop je verder naar de meest kunstzinnige straat van Reykjavik: [Skólavörðustígur](#). Kleine kunstgalerijen leiden je steeds hoger de heuvel op, met een constant uitzicht op het meest dramatische gebouw van Reykjavik op de top: de Hallgrímskirkja. Met een lift ga je de 73 meter hoge toren van de kathedraal in, waar het mooiste uitzicht over Reykjavik op je wacht. Laat je benen uitrusten in één van de topcafés die de stad rijk is, zoals Kaffismiðjan of Tiú Droppar.

Middag: Hotdogs eten & walvissen spotten

Zet de wandeling verder voort naar de karakteristieke oude haven van Reykjavik: het opstappunt voor walvistours. Voordat je het water op gaat, sluit je aan in de lange rij voor Maey's hotdogkraam, net tegenover de haven. Na de lunch ga je walvissen spotten. Iets wat het hele jaar door kan in Reykjavik. Gehuld in een beschermende overal die je warm houdt aan boord, vertrek je de zee op. De laaggelegen winterzon legt een warme gloed over de wit besneeuwde bergentoppen achter Reykjavik, terwijl de scherpe wind in je gezicht slaat. De meest voorkomende walvisachtige in het gebied zijn de dwergvinvissen, witsnuitdolfijnen en bruinvissen, maar bultrugwalvissen, orka's en zelfs vinvissen worden ook regelmatig gespot. Of ga dan op zoek naar handgebreide wollen truien op de vlooiemarkt Kolaportid, recht naast de oude haven. Naast leuke koopjes vind je hier lokale delicatessen, waarvan vooral de schelpvis aan te raden is. Nu je toch weer bij de oude haven bent, wil je zeker **Harpa** even binnenlopen: een imposante concerthal ontworpen door een Deense architect. Vanaf de buitenkant indrukwekkend, van binnen fraaie architectuur en lichtinval.

Overige bezienswaardigheden Reykjavik:

Raadhuis

Het raadhuis van Reykjavik is sowieso interessant om te zien: een combinatie van bakstenen, groen glas en stromend water. Binnen worden altijd kunstwerken van IJslandse kunstenaars tentoongesteld en kun je een mooie 3D kaart van IJsland bekijken.

Reykjavik Art Museum

Het Art Museum van Reykjavik is gevestigd op 3 plaatsen en allemaal zijn ze op hun eigen manier bijzonder.

Het Hafnarhús is te vinden bij de haven en dit is de plek voor jonge talenten. Ga een kop koffie drinken in het museumcafé, want hier heb je schitterend uitzicht over de haven.

t/m 30 september 2018: tentoonstelling No-mansland, where beauty alone reigns?

<http://artmuseum.is/exhibitions/no-mans-land-where-beauty-alone-reigns>

In een romantisch park is de tweede vestiging te vinden: Kjarvalsstaðir. Schilderijen en sculpturen van Jóhannes S. Kjarval>.

<http://artmuseum.is/kjarvalsstadir>

< En het derde museum, Ásmundarsafn, is gevestigd in het voormalige huis van de IJslandse beeldhouwer Ásmundur Sveinsson. Vergeet dus vooral niet even een wandeling door de beeldentuin te maken.

<http://artmuseum.is/asmundarsafn>

De musea zijn open tussen 10.00 - 17.00 uur, bovendien allemaal gratis te bezoeken!

Shopper in Reykjavik:

Reykjavik is natuurlijk klein, en zo fijn. Ook om te shoppen. De IJslandse lifestyle is cool, strak en hip en je vindt er te gekke boetieks en winkels van eigenzinnige IJslandse designers. Grote winkelketens worden buiten het centrum gehouden. De hoofdstraten Laugavegur, Austurstraeti, Laekjargata and Skólavörðustígur vormen eigenlijk je shopterritorium, in hartje centrum. Doe een shopping crawl langs Fako voor fraaie woon- en keukenaccessoires, Aurum voor IJslands design, vind hebbedingen bij Myconceptstore en ga langs 66° North als je outdoor gear zoekt.

Buiten Reykjavik

Blue Lagoon

Zwemmen in heerlijk warm, thermaal en hemelsblauw water, terwijl het om je heen koud is. The Blue Lagoon is één van de meest populaire trekpleisters van IJsland en dat is niet zo vreemd. Midden in een enorm vulkanisch gebied vind je een aaneenschakeling van baden met thermaal water. De baden zijn gevuld met vulkanisch water dat afkomstig is van soms wel 2000 meter diep. Volgens de IJslanders heeft het water in de lagune een heilzame werking.

Secret Lagoon

De natuurlijke hotspring 'Secret Lagoon' ligt in het plaatsje Fludir in de omgeving van het Golden Circle gebied. De temperatuur van het water is 38 tot 40 graden celcius gedurende het hele jaar te bezoeken:

VBG was er >

Vrij programma:

Voorbeeld Trip: Reykjavik- Hvitarnvatn- Gullfoss- Struðkor- Þingvellir-Reykjavik
Vanuit Reykjavik rit naar Hvitarnvatn (groot gletsjermeer, zicht op gletsjers en bergen, waterval). Eerste stop bij Gullfoss ↓ (grootste waterval van IJsland).

Tweede stop bij Geysir (Struðkor, een nog werkende warmwaterbron die → enkele keren per uur stoom uitstoot tot 20 meter hoog).

De laatste stop is in Nationaal Park Þingvellir op ca. 40 km van Reykjavik. Deze plek staat bekend om de natuurhistorische waarde op Werelderfgoedlijst. Trip is 300 km rijden. Dat is ruim 4 tot 5 uur in de auto (sightseeing) en rondkijken, wandelen, genieten en foto's maken.

Jökulsárlón

Tussen Höfn en Skaftafell, aan de zuidoostkust van IJsland, ligt het grootste gletsjermeer en beroemde van het land: Jökulsárlón (gletsjerlagune). Een prachtig ijsmeer op zo'n 380 km (5 uur) vanaf Reyjavik.

De ijsschotsen hebben allerlei verschillende kleuren. Velen zijn zwart/grijs gekleurd. Deze kleur is afkomstig van het sediment dat door de bewegende gletsjer wordt meegesleurd of van de neerslag die op de gletsjer neerdaalt. Andere ijsschotsen zijn helder glinsterend als een diamant. Soms hebben ze een melkwitte of ijsblauwe kleur en soms zijn ze zelfs groen. Al met al vormen zij gezamenlijk een wonderlijk landschap in het blauwgroene water van de lagune.

8. IJslandse natuur

In vergelijking met de natuur in Nederland zijn er grote verschillen met die in IJsland. IJsland is maar voor klein gedeelte begroeid. Het overgrote deel bestaat uit zand, grind, gletsjers, kale rotsen en lavavelden. Ondanks de vele regenval is de weinig ontwikkelde bodem relatief droog door de snelle afvoer van het regenwater.

Echte grote bossen ontbreken in het landschap. In de Fnjoskadalurvallei in Noord-IJsland ligt een van de mooiste inheemse berkenbossen van het land. In vroegere tijden was een veel groter deel van IJsland bedekt met bos maar door overbegrazing van schapen en door vulkaanuitbarstingen en oprukkende gletsjers is dit geminimaliseerd. Om verdere ontbossing en bodemerosie tegen te gaan is men begonnen met het inzaaien van diverse pioniersplanten zoals de (van oorsprong Noord-Amerikaanse) lupine. ↓

Op IJsland komen dwergstruiken voor zoals kraai- en struikheide. De meeste planten op IJsland zijn Europese soorten, die door de noordelijke ligging van het eiland (veel) later bloeien dan in Nederland ↘

Mossen en korstmossen komen zeer veel voor op IJsland. Het voorkomen

van veel (korst)mossoorten wijst op een uitstekende luchtkwaliteit. Het roodkleurige ↓ IJslandse mos (*Cetraria islandica*) is een van bekendste soorten. De aanwezige korstmossoorten vormen vaak prachtig gekleurde tapijten in het landschap ↓.

IJsland kent maar één inheemse zoogdiersoort: de poolvos ↗. Alle andere soorten zijn meegekomen met de bewoners van het eiland. De poolvos is donker in de zomer en wit in de winter.

Het rendier is een ingevoerde soort. Op IJsland leven er ca. 3000 exemplaren waarvan de meesten voorkomen ten noordoosten van Vatnajökullgletsjer. Amfibieën en reptielen komen niet voor op IJsland. Dieren als muizen, ratten en konijnen zijn vaak per toeval op het eiland terecht gekomen. Af en toe arriveren ijsberen via (drijf)ijs op de kusten van het eiland.

Net zoals in Nederland komen langs de kust twee soorten zeehonden voor: de gewone zeehond en de grijze zeehond (of kegelrob). Op IJsland zijn meer ← (buiten) gewone dan grijze zeehonden.

Rondom IJsland komen nogal wat walvis- en dolfijnsoorten voor: bruinvis, dwergvinvis, witsnuitdolfijn en bultrug. Ook blauwe vinvissen en orka's worden regelmatig waargenomen.

Lijst vogelsoorten IJsland

Zwanen, ganzen en (duik)eenden

Wilde zwaan	Kolgans
Kleine rietgans	Rotgans
Grauwe gans	
Brandgans	
Eidereend	Smient
Pijlstaart	Wintertaling
Krakeend	Wilde eend
Harlekijneend	Zwarte zee-eend
IJseend	<i>IJslandse brilduiker</i>
Kuifeend	Toppereend

Zaagbekken en duikers

Grote zaagbek	Middelste zaagbek
Roodkeelduiker	<i>IJsduiker</i> →
Kuifduiker	

Stormvogel(tje)s

Noordse stormvogel	Noordse pijlstormvogel
Gewoon stormvogeltje	Vaal stormvogeltje

Jan-van-genten en aalscholvers

← *Jan-van-gent*
Aalscholver Kuifaalscholver

Plevieren, strandlopers en waadvogels

Goudplevier	Bontbekplevier
Steenloper	Regenwulp
Scholekster	Tureluur
Grutto	Watersnip
Kanoetstrandloper	Drieteenstrandloper
Paarse strandloper	Bonte strandloper

Meeuwen

<i>Drieteenmeeuw</i> →	Kokmeeuw
Stormmeeuw	Zilvermeeuw
Grote mantelmeeuw	
Kleine burgemeester	Grote burgemeester

Franjepoten

Grauwe franjepoot
Rosse franjepoot

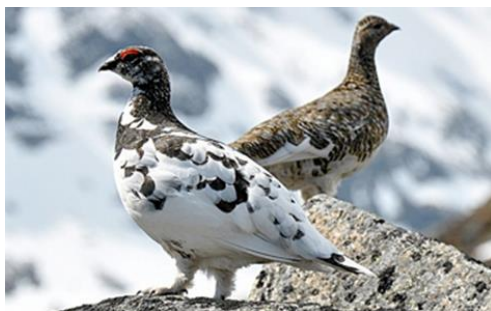
Sterns en jagers

← *Noordse stern*
Grote jager
Kleine jager

Alken en koeten

Kleine alk Alk
Zeekoet *Papegaaiduiker* →
Dikbekzeekoet Zwarte zeekoet

Duiven en hoenders

← *Alpensneeuwhoen*
Rotsduif

Zangvogels

Raaf	Tapuit	Witte kwikstaart	Winterkoning
Merel	Kramsvogel	Graspieper	Koperwiek
Sneeuwgorst	Spreeuw	Grote barmsijs	

Arenden, valken en uilen

Zeearend →
Velduil
Smelleken
Giervalk

Literatuur, websites en apps:

Boeken, artikelen
Hierck, M. (2012) Vogels kijken op IJsland. KNNV Uitgeverij, Zeist
ANWB Vogelgids van Europa (2010)

Websites
Vogelbescherming IJsland
Natuurhistorisch museum Reykjavik
Flora en fauna in IJsland

www.fuglavernd.is
www.natkop.is
www.fauna.is

Apps
Lingopal IJslands (vertaalapp Nederland-IJslands)
Iceland Travel Guide (ook offline te gebruiken)
Birds Europe (digitale veldgids, ook Nederlandstalig in te stellen)

9. Hotelinformatie

Het hotel waar we verblijven is
FIRST HOTEL KOPAVOGUR
 Hlidas mari 5
 201 Kopavogur

Hotel Kopavogur ligt 7 km van het centrum van Reykjavik, busstop op 700 meter, shoppingcentre op 700 meter en 46 km vanaf Keflavik Airport.

Iedere deelnemer heeft een eigen kamer. Daarnaast is er free wifi, een bar, lounge, fitnessruimte etc.

Zie:

<https://www.firsthotels.com/hotels/iceland/kopavogur/>

10. Websites:

IJslandse onderwijssysteem <https://www.nuffic.nl/onderwerpen/onderwijs-en-diplomas-ijsland/>

Hoe IJslandse tieners drank en sigaretten inruilden voor sport (overzichtsartikel 3):

<https://verhalen.volkskrant.nl/ijsland%20#9155>

Aparte klassen voor jongens en meisjes (overzichtsartikel 2):

<https://www.trouw.nl/samenleving/meisjes-ravotten-jongens-leren-over-gevoelens-welkom-in-ijsland-a074b1c0/>

De 15 mooiste plekken in IJsland:

<https://www.travelvalley.nl/natuur/de-15-mooiste-plekken-in-ijsland-die-je-gezien-moet-hebben>

IJsland: <https://nl.wikipedia.org/wiki/IJsland>

Reykjavik: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Reykjavik>

Vogelbescherming IJsland www.fuglavernd.is

Natuurhistorisch museum Reykjavik www.natkop.is

Flora en fauna in IJsland www.fauna.is